

IZVESTJA

Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik VI.

1896.

Sešitek 6.

Iz domače zgodovine.

VI.

Oglejski in gradeški škofje v začetku srednjega veka.

Spisal dr. Fr. Kos.

(Konec.)

Razkolništvo zaradi treh poglavij, katero se je pričelo razširjati po Istri in Beneškem za časa oglejskega škofa Pavlina, ni se odstranilo, ko je vladal škof Helija. Kakor je pisal papež Pelagij I. več pisem zoper krivoverce, tako se je trudil tudi njegov tretji naslednik, Pelagij II., s poslanimi pismi odpraviti razkol. Pelagij I. je v ostrih pismih do nekaterih patricijev zahteval, da je treba krivoverce kaznovati; Pelagij II. pa se je obrnil naravnost do neubogljivih škofov ter jih bolj prosil, kakor opominjal, da bi se zedinili s katoliško cerkvijo. — Najbrže še-le leta 585.¹⁾ je pisal papež

¹⁾ Rubeis (Mon. eccl. Aquil., str. 232 in 233) dokazuje, da je papež Pelagij II. poslal to pismo in še dve drugi, o katerih bomo pozneje govorili, oglejskemu škofu Heliji leta 585., ali pa vsaj v začetku leta 586. Pisma je sestavil poznejši papež Gregor I., ko je bil še diakon, kar je razvidno iz besed Paula Diacona (De gest. Langob., III, c. 20), pa tudi iz izrazov in sloga rečenih pisem. Diakon Gregor je bil dne 4. oktobra leta 584. še v Carigradu (Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 138, št. 1052), pozneje se je vrnil v Rim. Leta 586. je umrl oglejski škof Helija. Rubeis dokazuje, da mir, o katerem govori papež v svojem prvem pismu, je bil leta 585. Leto poprej so Langobardi tako pritiskali na Rimljane, da tem še grški eksarh ni mogel nič pomagati. (Glej Jaffé, op. cit., str. 138, št. 1052.)

Pelagij II. prvo pismo Heliji in drugim isterskim škofom.²⁾ Omenil jim je, da jim ne pošilja tega pisma nekoliko pozno vsled nevolje ali pa malomarnosti, temuč vsled časovnih razmer in sovražniških napadov. Jako obžaluje, ker so se ločili od cerkve. Ker je bil vsled prizadevanja in truda eksarha in cesarskega kartularija Smaragda sedaj sklenjen mir, obrača se do njih ter jih opominja, da bi se zopet zedinili s cerkvijo.

Papež potem piše, da se o njegovi (papeževi) pravovernosti ne more dvomiti ter našteva razne cerkvene zборе, katerih sklepi so merodajni zanj in za vse krščanstvo. Kdor bi učil zoper sklepe dotičnih cerkvenih zborov ali pa bi jih ne hotel priznavati, treba ga je izobčiti. Ako imajo (Helija in isterski škofje) kake vzroke, ki vznemirjajo njih vest, zbero naj izmed svoje srede može, katere naj pošljejo k njemu (k papežu). Papež pravi, da jih hoče rad sprejeti ter jim dati potrebnega zadoščanja.

Nato jih še jedenkrat prosi in opominja, da bi ne ostali še za naprej ločeni od božje cerkve. Pošilja jim tudi ferebinskega škofa Redempta in pa Kvodvultdeja, opata iz samostana pri večji cerkvi sv. Petra. Blagovolijo naj ju dobro sprejeti ter potem zopet odposlati z naznanilom, da so se združili z rimsko cerkvijo.³⁾

Razkolniški škofje so na to pismo odgovorili, vendar ne tako, kakor je papež želel. Nato je pisal Pelagij II. drugo pismo Heliji in isterskim škofom.⁴⁾ Naznanil jim je, da je prejel njih pisanje. Ko ga je prebral, bil je jako žalosten, ker niso odgovorili na to, kar jim je pisal, in se tudi niso hoteli združiti s sveto cerkvijo. Prepovedali so še celo tistim, katerim so izročili pisanje, da se ne smejo puščati ž njim (s papežem) v kak razgovor. Ti poslanci isterskih škofov so

²⁾ »Eliac aliisque episcopis, universis filiis in ecclesiae Istriae partibus«.

³⁾ Mansi, Concil. coll., IX, str. 891. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 138, št. 1054. (ed. 1851, št. 686).

⁴⁾ » . . . Eliac vel aliis episcopis Istriac«.

izročili pismo kakor kak kapitular ali kak interdikt ter tudi rekli, da nimajo drugega ukaza, kakor tega, da pismo oddado. Bili so torej le nekaki pisonosci.

Papež jim očita, da v njih pismu niso dokazi svetih očetov navedeni na pravem mestu ter se ne nanašajo na sedanje razmere. Pravi jim, da to niso pisali iz zlobnosti in zvijačnosti, pač pa se vidi, da niso čitali pisem, iz katerih so jemali svoje dokaze. Njih poslancem, katere so poslali v Rim, prebrale so se iz kodeksov in starih knjig, katere so v arhivu apostolske stolice, nekatere reči, iz katerih so lahko razvideli, da se ne nahaja v njih (v knjigah) nič takega, kar so oni (škofje) navedli v svojem pismu o treh poglavjih. Potrebno bi bilo, da bi (Helija in isterski škofje) skrbno pregledali vse sinodalne spise ter se prepričali, da niso trdili sveti očetje v svojih pismih o chalcedonski sinodi nič drugega, kakor to, kar tudi zapoveduje sveta vera.

Papež jih opominja, da naj bi se odrekli zmoti ter se združili s katoliško in apostolsko cerkvijo. Na sodni dan se ne bodo mogli izgovarjati; takrat jim ne bodo mogli pomagati niti Teodor iz Mopsuestije, niti pisma Ibe (iz Edesse). Večji greh je, ako je kdo razkolnik, kakor pa, ako vsled pritiska daruje malikom. Prvi tiči radovoljno v grehu; zadnji je grešil, ker je bil prisiljen. Ako dvomijo (Helija in isterski škofje) o katerih vprašanjih, pošljejo naj v Rim zaupne osebe, da se pomenijo ž njim (s papežem). Zastran tega je že govoril (papež) z eksarhom Smaragdodom. Ako se jim pa zdi v Rim predaleč, naj bo shod v Ravenni, kamor hoče (papež) poslati svoje zastopnike.⁵⁾

Ko so razkolniški škofje tudi na to pismo odgovorili v negativnem smislu, pisal jim je omenjeni papež tretje pismo, katero je bilo dosti obširnejše, kakor prejšnji dve.⁶⁾ Naznanil jim je, da je dobil njih pisanje, v katerem mu usiljujejo svoje

⁵⁾ Mansi, Concil. coll., IX, str. 895. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, str. 139, št. 1055; ed. 1851, št. 687.

⁶⁾ Papež je pismo poslal »Eliae vel universis episcopis in Istriae partibus constitutis«.

sklepe. Iz ljubezni do njih jim odgovarja, ker bi rad s Kristusom zedinil dolgo ločene ude. Prosi jih bolj, kakor pa opominja, da bi sprevideli, kar je jasno.

Papež toži, da ne izdajo nič vsi njegovi opomini. V njih odgovoru ni najti nikakoršne dobre volje in nikakoršne želje po miru. Kaj naj bi delal drugega, kakor prelival za nje solze? Zunaj hleva stojé, ko hodi okrog rjoveč lev in išče, koga bi požrl. Podobni so mladiki, katera je odrezana od vinske trte. Vidi jih, da delajo v potu svojega obraza, a zunaj vinograda. Po vsem svetu razširjena cerkev se ne more veseliti zaradi rane, katero jej je vsekalo njih razkolništvo.

V svojem pisanju trdijo (Helija in isterski škofje), da se je s tem, kar se je zgodilo za časa cesarja Justinijana,⁷⁾ uničila veljavnost chalcedonske sinode,⁸⁾ kar pa ni res. Da nima podlage to sumničenje, katero so izrazili v svojih spisih, pričujejo pisma in okrožnice (>encycliae<) njegovega prednika, papeža Leona,⁹⁾ ki pravi, da so nauki chalcedonske sinode nedotakljivi. Papež potem dokazuje iz Leonovih pisem, da se ne sme dvomiti o pristnosti chalcedonske sinode.

V njih (Helije in isterskih škofov) pisanju se čita, da se ne sme premeniti nobena črka in nobena pika v tem, kar se je sklenilo na chalcedonski sinodi. — Papež pravi, da je tudi on tega mnenja, da se ne sme nič svojevoljno prenaraditi, kar je bilo razglašeno kot pravo. Drugo pa je, ako je pisar napravil kje kako pomoto. Kar omenjajo (Helija in isterski škofje) v svojih spisih, ne nahaja se v okrožnicah.

Pomislijo naj, se li vjemajo spisi Teodora iz Mopsuestije in Teodoreta (iz Cyra) z nauki prerokov, evangelistov in apostolov! Teodor je v svojih spisih zagovarjal cerkvenega sovražnika Nestorija, grajal pa cerkvenega branitelja Cirila. Teodoret je pozneje, ko se je spreobrnil, preklical vse to, kar je prej pisal zoper pravo vero.

⁷⁾ Tu nam je misliti na peti občni cerkveni zbor v Carigradu leta 553.

⁸⁾ Rekel sem že, da je bila chalcedonska sinoda leta 451.

⁹⁾ Papež Leon I. je vladal od 440—461.

V svojem pismu so omenili (Helija in isterski škofje), da so dobili od apostolske stolice ukaz, da se jim ni treba ravnati po tem, kar se je sklenilo pod cesarjem Justinijanom.¹⁰⁾ V začetku prepira zastran treh poglavij so se tudi hrabro držali papež Vigilij in vsi škofje latinskih pokrajin ter jih niso hoteli zavreči. — Papež Pelagij je odgovoril na to, da niso Latinci takoj spoznali napake, ker niso dobro umeli grškega. Ko so pa sprevideli svojo zmoto, začeli so tem stanovitneje svoj boj za resnico.

Papež piše potem precej obširno o Teodoru iz Mopsuestije in njegovem nauku ter navaja razne pisatelje, kateri so obsodili njegove spise. Papež pravi, da ne obsoja vseh njegovih razprav, temuč le tiste, katere je spisal zoper pravo sveto vero in zoper dvanajstera poglavja Cirila, škofa aleksandrijskega.

Proti koncu jih (Helijo in isterske škofe) še jedenkrat opominja, da bi se zedinili s cerkvijo. Dokler niso ž njo združeni, nimajo od nje nikakoršnega dobička, če tudi bi dobro delali.¹¹⁾

Kakor vidimo, Helija in isterski škofje se niso hoteli odreči trem poglavjem, akoravno jih je papež Pelagij II. prosil, da bi zavrgli ta nauk.¹²⁾ Napačno je, kar poročate obe kroniki oglejskih patrijarhov, kateri trdite, da se je Helija vsled papeževega pisma odpovedal svoji zmoti ter potem z dovoljenjem Pelagija II. sklical na Gradežu cerkveni zbor, katerega se je udeležilo 20 škofov.¹³⁾

---

¹⁰⁾ To je, kar se je sklenilo na petem občnem cerkvenem zboru v Carigradu leta 553.

¹¹⁾ Mansi, Concil. coll., IX, str. 433. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 139, št. 1056; ed. 1851, št. 688.

¹²⁾ Neresnično je, kar piše Paulus Diaconus (De gest. Langob., III, c. 20), da namreč oglejski škof Helija ni hotel priznati treh poglavij chalcedonske sinode. (»Hic Pelagius Eliae Aquileiensi episcopo, nolenti tria capitula Chalcedonensis synodi suscipere, epistolam satis utilem misit, quam beatus Gregorius, cum esset adhuc diaconus, conscripsit.«.)

¹³⁾ Chron. patr. Aquil. primum (Rubeis, op. cit., str. 7) in Chron. patr. Aquil. alterum (Rubeis, op. cit., str. 9). — Ne gledé na to, da ste

Byzantinski eksarh Smaragd, ki je imel svoj sedež v Ravenni, je večkrat zarad treh poglavij nadlegoval Helijo, a brez vspeha. Ta je zahteval po nasvetu svojih škofov, ki so ga smatrali za svojega nadškofa, da bi sklical svoje tovariše k sinodi ter se potem sam napolil v Carigrad k vladarju, kateri naj bi potem razsodil vso zadevo. Cesar je uslišal Helijevo prošnjo ter tudi ukazal Smaragdu, da ne sme siliti nobenega duhovnika, da bi se združil z rimsko cerkvijo. Treba je prej premagati divje narode, namreč Langobarde, in delati na to, da bi prišli vsi duhovniki oglejske cerkve pod grško oblast. Še le potem naj pride na vrsto versko vprašanje.¹⁴⁾ — Kakor vidimo, ni hotel grški cesar iz političnih ozirov preveč napeti strune, da bi znova pridobil razkolnike katoliški veri. Brez dvoma si je mislil, da bi lahko prestopil gradeški škof s svojim ljudstvom na langobardsko stran, ako bi Grki s silo postopali zoper njega.

Tudi takrat, ko je škof Helija umrl, tedaj leta 586., trudili so se beneški in rhaetijski škofje, da bi se pred grškim cesarjem opravičili zarad svoje vere.¹⁵⁾

Izmišljena je listina, v kateri čitamo, da je papež Pelagij II. dovolil dne 20. aprila leta 579. »patrijarhu« Heliji vsled njegove prošnje in jednoglasne želje njegovih sufraganov ter zarad grozovitosti besnečih Langobardov, da postane gradeški grad metropola čez vse Beneško in vso Istro. Ako bi se kdo predrznil uničiti in razrušiti to naredbo, naj bo izobčen.¹⁶⁾

---

te dve kroniki jako nezanesljivi, omenim naj samo to, da je papež pisal Heliji najbrže leta 585.; o dotičnem cerkvenem zboru pa trdi le neki izmišljen vir, da je bil že dne 3. novembra leta 579.

¹⁴⁾ Iz prošnje beneških in rhaetijskih škofov do grškega cesarja Mavricija Tiberija, spisane leta 591., katero sta natisnila Rubeis (Mon. eccl. Aquil., str. 273—277) in Mansi (Concil. coll., X, str. 463—466).

¹⁵⁾ Glej prej omenjeno prošnjo.

¹⁶⁾ Danduli Chronicon, VI, c. 1, pars 12 (Muratori, op. cit., str. 99). — Ughelli, Italia sacra (ed. 1653), V, str. 35. — Rubeis, Mon. eccl. Aquil., str. 238. — Mansi, Concil. coll., IX, str. 924. — Kandler, Codice dipl. Istr. ad ann. 579. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 137, št. 1047; ed. 1851, str. 936, št. 232.

Vsebina te listine še nikakor ne strinja z izjavami imenovane papeža, ki je v svojih treh pismih prosil Helijo, da bi nehal biti razkolnik. Je li mogoče, da bi bil papež postavil za metropolita moža, ki se ni hotel zediniti s katoliško cerkvijo? Kdo naj veruje, da je papež zažugal izobčiti tistega, kdor bi ne hotel priznati odpadnika Helijo za prvega škofa čez Beneško in Istro?

Kakor je ravnokar omenjena listina ponarejena, isto tako je izmišljen zapisnik, v katerem čitamo, da je Helija, škof novoogledske cerkve,¹⁷⁾ sklical v cerkvi sv. Evfemije na Gradežu dne 3. novembra leta 579. cerkveni zbor, katerega se je razun njega udeležilo sedemnajst škofov osebno, dva pa po svojih zastopnikih.¹⁸⁾ Na zbor je prišel, kakor stoji v zapisniku, tudi papežev legat Lavrencij.

Ker tu omenjene sinode nikdar bilo ni, in ker je bil dotični zapisnik skovan najbrže v začetku osmega stoletja,¹⁹⁾

¹⁷⁾ »Heliás episcopus sanctae ejusdem novae Aquileiensis ecclesiae«. — Ta zapisnik, akoravno nepristen, nazivlje Helijo škofa. Nekateri kronisti pa, ki so ta zapisnik precej površno izpisovali za svoje namene, povzdignili so škofa Helijo v patrijarha, tako n. pr. Cronica de sing. patr. nove Aquileie (Monticolo, op. cit., str. 5, kjer stoji »Heliás patriarcha Aquileiensis«), potem Chronicon Gradense (Monticolo, op. cit., str. 49, kjer čitamo »Heliás patriarcha«), in pa Johannis Diaconi Chron. Venetum (Monticolo, op. cit., str. 62, kjer se nahajajo besede »Helyas egregius patriarcha«).

¹⁸⁾ Obe kroniki oglejskih patrijarhov (Rubeis, op. cit., str. 7 in 9) pravite, da je bilo na sinodi zbranih dvajset škofov. Všteta sta tedaj tudi tista dva škofa, ki sta v Gradež poslala samo svoje zastopnike.

¹⁹⁾ Ta zapisnik je bil sestavljen pred letom 731. Tega leta okoli 1. novembra, ko je bila v Rimu neka sinoda, pokazal ga je gradeški patrijarh Antonin takratnemu rimskemu papežu Gregorju III. Ta je nato na podlagi tega ponarejenega dokumenta določil, da naj imajo gradeški patrijarhi za vselej primat po vsem Beneškem in Isterskem, furlanski (oglejski) škof Seren in pa njegovi nasledniki v korminskem gradu naj se pa zadovolje samo z langobardsko zemljo (t. j. s Furlanijo). (Kandler, Codice dipl. Istr. ad ann. 732). Tu se rečeni zapisnik prvokrat omenja. Drugikrat se je o njem govorilo dne 6. junija leta 827. na mantovski sinodi. (Glej Rubeis, Mon. eccl. Aquil., str. 414. — Mansi, Concil. coll. XIV, str. 493. — Izvestja muz. društva, IV, str. 138).

imajo imena škofov, ki so v zapisniku naštet, le relativno zgodovinsko vrednost. Na vsak način je ime celjskega škofa Ivana ²⁰⁾ izmišljeno; ravno to se lahko trdi tudi o škofu Vigiliju iz panonske Scarabantije.²¹⁾ Po tistih krajih, kjer ste nekdanje stale Celeja in Scarabantia, razsajali so leta 579. poganski Obri in Slovenci. Dvomljivo je, ako so takrat še škofje vladali v Teurniji na sedanjem Gorenjem Koroškem — zapisnik omenja škofa Leonijana. Rečeno mesto so nekako v tistem času prej ko ne Slovenci uničili.

Večina imen škofov, katera so navedena v zapisniku, nahaja se še v nekaterih drugih spisih in zato se o njih zgodovinski vrednosti ne more dvomiti. Tako n. pr. omenja Paulus Diaconus ²²⁾ ime poreškega škofa Ivana, novograjškega škofa Patricija in tržaškega škofa Severa. Nekateri poznejši viri ²³⁾ poznajo tudi puljskega škofa Adrijana. Ime pičenskega škofa Marcijana se pa nahaja samo v zapisniku, drugi viri ne vedo nič o njem.

V zapisniku čitamo, da se je sinode leta 579. udeležilo mnogo škofov, duhovnikov, presbiterov in dijakonov. Helija pravi, da ni imel dosti upanja, ko jih je sklical k zborovanju. Cerkev gospodova zdihuje povsod pod težo britkosti in divji narodje ne nehajo pustošiti pokrajine; vsak dan je treba čutiti sovražni bič. Najprej je hunski kralj Atila razrušil oglejsko mesto, katero se pozneje ni dosti oddahnilo zaradi navala Gotov in drugih barbarov. Sedaj pa ne more (mesto) prenašati biča brezbožnega langobardskega naroda. Zato naj sklenejo, da postane gradeško mesto za večne čase metropola ter naj se zove Novi Oglej (»Nova Aquilegia«). Helija omenja, da je to tudi potrdil papež Pelagij, kateremu je že prej pisal o tej potrebni zadevi.

²⁰⁾ »Joannes episcopus s. ecclesiae Celejanae«.

²¹⁾ »Vigilius episcopus s. ecclesiae Scaravensis«.

²²⁾ De gest. Langob., III, c. 26.

²³⁾ Danduli Chronicon, VI, c. 2 (Muratori, op. cit., str. 104). —

Chron. patr. Aquil. primum (Rubeis, op. cit., str. 8). — Landulphi Sagacis Additamentum ad hist. miscell. (Migne, Patrologiae curs. compl., ser. lat., tom. 95, str. 1151).

V zapisniku stoji, da so na sinodi zbrani očetje jedno-glasno odobrili to, kar je Helija predlagal. Nato je papežev legat, presbiter Lavrencij, pokazal že prej omenjeni privilegij z dne 20. aprila istega leta, katerega je notar Epifanij vzel v roke in prečital. Potem so vsi izrekli, da se strinjajo z ukazom papeža Pelagija in nasvetom škofa Helije, da postane gradeško mesto metropola. Kdor bi hotel prelomiti to naredbo, naj bo preklet.

Proti koncu je v zapisniku omenjeno, da je Helija sklical svoje sufragane tudi zaradi verskih vprašanj. Na sinodi zbrani očetje so bajé ponovili verske dogme, sklenjene na cerkvenih zborih v Chalcedonu (leta 451.), v Ephesu (431.), v Niceaji (325.) in v Carigradu (381.).²⁴⁾

Ta zapisnik,²⁵⁾ ki je bil, kakor sem že prej rekel, skovan najbrže v začetku osmega stoletja, porabili so nekateri kronisti, ko so sestavljali svoje zgodovinske spise.²⁶⁾

Deloma neresnično, deloma jako dvomljivo je tudi to, da je Helija v tistem času, to je okoli 3. novembra leta 579., uredil ali pa na novo ustanovil šestnajst škofij po Furlaniji, Istri, Dalmaciji in Beneškem, tako n. pr. na otoku Krku, v

---

²⁴⁾ Občni cerkveni zbor, ki je bil leta 553. v Carigradu, se ne omenja.

²⁵⁾ Zapisnik so ponatisnili Dandulus v svoji kroniki (lib. VI, c. 1, pars 13, Muratori, op. cit., str. 98), Ughelli (Italia sacra, ed. 1653, V, str. 34), Rubeis (Mon. eccl. Aquil., str. 237), Mansi (Concil. coll., IX, str. 923), Kandler (Codice dipl. Istr. ad ann. 579) in drugi.

²⁶⁾ Najbrže je imel ta zapisnik pred seboj pisatelj spisa »Cronica de sing. patr. nove Aquileie« (Monticolo, op. cit., str. 6, 7 in 8). Vendar je to, kar je našel v zapisniku, tu in tam po svoje tolmačil. Več reči je izpustil, tako n. pr. večino imen presbiterov, kateri so naštet v zapisniku. Ime padovanskega škofa Virgilija je premenil v »Bergullus« itd. Ravno te pomanjkljivosti imata Chronicon Gradensis (Monticolo, op. cit., str. 49) in pa Johannis Diaconi Chronicon Venetum (Monticolo, str. 70 in 71). — Nekatero kroniko so to sinodo le bolj na kratko omenile, kakor Chron. patr. Aquil. primum (Rubeis, op. cit., str. 7), Chron. patr. Aquil. alterum (Rubeis, op. cit., str. 9) in druge. Primerjaj tudi zapisnik mantovske sinode z dne 6. junija leta 827. (Rubeis, op. cit., str. 414; Mansi, Concil. coll., XIV, str. 493).

Osoru in v Pičenu.²⁷⁾ Škofje, duhovščina in ljudstvo, ki so se udeležili prej opisane sinode, bili so s temi ustanovitvami popolnoma zadovoljni. Na Beneškem je Helija bajé osnoval šest škofij ter ukazal, da naj v vsaki škofiji voli škofo duhovščina in ljudstvo, kakor je že določil papež Benedikt I. in svoj ukrep potrdil s posebnim pismom. Beneški dožd naj ima za večne čase po dotičnih škofijah pravico investiture in intronizacije.²⁸⁾

Po smrti škofa Helije je prišel leta 586. Sever (»Severus«) na njegovo mesto.²⁹⁾ Vladal je 21 let in 31 dnij, tedaj od 586—607.³⁰⁾ Doma je bil iz Ravenne. Njega, potem še tri druge škofo, namreč poreškega škofa Ivana, (tržaškega škofa) Severa in (cenedskega škofa) Vindemija ter priletnega cerkvenega odvetnika Antonija je takratni grški eksarh Smaragd, prišedši iz Ravenne na Gradež, izvlekel iz cerkve ter s

---

²⁷⁾ *Chronicon Venetum vulgo Altinate* (Mon. Germ. Script., XIV, str. 13 in 14): »Per hoc sinodale concilium, cum conlaudatione clericorum, cum tocius per partes populi a Verona usque ad Ponomie finem et in totum Forogulensium sive Hystrie partis cum Pola et Parentina civitatibus et in capite Sclavanie, quod est civitates nomine Pethena, alia Vegla, tertia Absaro, constituit et ordinavit dominus Helias Gradensem patriarcha per tote istorum provincie decem et sex episcoporum. In Venetia autem constituit sex episcoporum fieri. Dux concessit investitionem, populo autem lectionem«. — Potem so opisane škofije po Beneškem, katere je bajé Helija ustanovil. Primerjaj tudi *Chronicon Gradense* (Monticolo, op. cit., str. 43). — Krk, Osor in Pičen so kraji v sedanji Istri.

²⁸⁾ Papež Benedikt I. ni nikdar s kako posebno listino dovolil tega, kar se mu tu pripisuje. V Benetkah takrat še ni bilo doždov in zato tudi niso mogli dobiti v tistem času tu naštetih pravic.

²⁹⁾ *Danduli Chronicon*, VI, c. 2 (Muratori, op. cit., str. 104): »Severus novae ecclesiae patriarcha infulatus est anno domini DLXXXVI«.

³⁰⁾ *Danduli Chronicon*, VI, c. 2, pars 29 (Muratori, str. 108) in *Cronica de sing. patr. nove Aquileie* (Monticolo, str. 9). — *Chronicon Venetum vulgo Altinate* (Mon. Germ. Script., XIV, str. 16) pravi, da je vladal 21 let in 21 dni. — *Chronicon Gradense* (Monticolo, str. 50) trdi, da je vodil gradeško cerkev 28 let in 31 dnij, kar pa je brez dvoma preveč. — Nezanjsljivi kroniki oglejskih patrijarhov (Rubeis, op. cit., str. 7 in 8) imate, da je bil le 15 let predstojnik svoji cerkvi.

silo prepeljal v Ravenna. Grozil jim je s pregnanstvom, postopal ž njimi jako okrutno ter gradeškega škofa vrgel v ječo. Prisilil je imenovane škofo, da so se morali združiti z rimsko cerkvijo ter zavreči tri poglavja. Še le čez jedno leto so se smeli iz Ravenne povrniti na Gradež. Tu pa ljudstvo ni hotelo več ž njimi imeti opraviti in tudi drugi škofje jih niso marali še dalje priznati.³¹⁾

Deset razkolniških škofov je prišlo v Marano³²⁾ k sinodi, ki je bila med letom 587. in 591.³³⁾ Tu so gradeškega Severa znova vsprejeli kot svojega nadškofa, ko je v posebnem spisu priznal svojo napako, da se je v Ravenni pridružil tistim, kateri so zavrgli tri poglavja.³⁴⁾

Po katerih krajih je bila herezija razširjena, kažejo nam imena razkolniških škofov. Navedel sem že poreškega škofa Ivana, tržaškega škofa Severa in cenedskega škofa Vindemija, ki so se za malo časa združili z rimsko cerkvijo. Nikdar se pa niso izneverili naukom, zapisanim v treh poglavjih, naslednji škofje: Peter iz Altina, Klarisim in Avgust iz Concordije, Ingenuin iz Seben-a (Brixen-a), Agnel iz Tridenta, Junior

³¹⁾ Glej prošnjo beneških in rhaetijskih škofov do grškega cesarja Mavricija Tiberija z leta 591. — Paul. Diacom., De gest. Langob., III, 26. — Johannis Diaconi Chronicon Venetum (Monticolo, str. 74). — Landulphi Sagacis Additamentum ad hist. miscell. (Migne, Patrolog. curs. compl., ser. lat., tom. 95, str. 1150). — Danduli Chronicon, VI, c. 2 (Muratori, op. cit., str. 104). — Chron. patr. Aquil. primum (Rubeis, op. cit., str. 7). — Chron. patr. Aquil. alierum (Rubeis, op. cit., str. 9).

³²⁾ Marano je blizu morja med Avšo in Taljamentom ne daleč od sedanje avstrijske meje.

³³⁾ Leta 586. je bil Sever postavljen za oglejskega škofa. Jedno leto je prebil v Ravenni, od koder se je povrnil na Gradež leta 587. ali pa še pozneje. Nato je bila sinoda v Maranu, kamor sta prišla tudi škofa Klarisim iz Concordije in Rustik iz Trevisa. Leta 591. sta bila ta dva škofa najbrže že mrtva, ker v Concordiji je takrat vladal Avgust, v Trevisu pa Feliks.

³⁴⁾ Paul. Diacon., De gest. Langob., III, c. 26. — Landulphi Sagacis Additamentum ad hist. miscell. (Migne, op. cit., str. 1151). — Johannis Diaconi Chron. Venet. (Monticolo, op. cit., str. 74). — Danduli Chron., VI, c. 2 (Muratori, op. cit., str. 104). — Chron. patr. Aquil. primum (Rubeis, op. cit., str. 8).

iz Verone, Horuntin iz Vicenze, Rustik in Feliks iz Trevisa, Fontež iz Feltra, Agnel iz Asola, Lavrencij iz Belluna, Maksencij iz Zuglia in Adrijan iz Pulja. Iz tega je razvidno, da je razkolništvo cvetelo po vsem sedanjem Beneškem, po južnem Tirolskem in po vsej Istri.³⁵⁾

Ko je papež Gregor I., ki je bil posvečen dne 3. septembra leta 590., zvedel, da je gradeški škof Sever, ki se je bil v Ravenni združil z rimsko cerkvijo, odpadel od nje, poslal mu je meseca januarja leta 591. pismo pod naslovom »Severo episcopo Aquilejensi«. Pisal mu je, da ga je jako zveselilo, ko je postal član rimske cerkve; a še bolj ga je pretreslo, ko je zvedel, da se je ločil od katoliške družbe. Veleva mu vsled ukaza grškega cesarja, da naj pride s svojimi tovariši k apostolski stolici, kjer se skliče sinoda, katera naj bi pravično razsodila, kar se jim zdi dvomljivo.³⁶⁾

Ko so Sever in drugi razkolniški škofje dobili od papeža poziv, da bi prišli v Rim, obrnili so se naravnost do cesarja v Carigrad. Poslali so tje tri prošnje. Prvo so sestavili škofje tistih mest in gradov, kateri so bili pod langobardsko

³⁵⁾ Altino, Concordia, Verona, Vicenza, Treviso, Feltre, Asolo, Belluno, Zuglio in Ceneda so mesta in kraji na Beneškem, Trident in Seben (Brixen) sta na Tirolskem, Pulj, Poreč in Trst so pa v Istri. — Altino je sedaj majhen kraj od Benetek proti severu, Asolo je mesto od Feltra proti jugu, Zuglio je v Karniji od Tolmezza proti severu in Ceneda je sedaj majhen kraj med Bellunom in Trevisom blizu mesta Vittorio. Drugi kraji so znani. — Kar se tiče izraza »Cenetensis«, omenim naj, da se nahaja v nekaterih virih namesto njega beseda »Cessensis«. Rubeis (Mon. eccl. Aquil. str. 259) misli, da je bila dotična škofija na malem otoku blizu Rovinja v Istri, ki se je nekdanje zval »Cissa«, ne pa v Cenedi. Istega mnenja sta Kandler in pa Monticolo (op. cit., str. 7, op. 5). Kar se mene tiče, ne morem jim pritrditi. Ako pravi Dandulus (VI, c. 2, op. cit., str. 104): »... cum aliis tribus episcopis ex Istria, videlicet Joanne Parentino, et Severo Trigestino, et Vindemio Cenetensi«, ki je posnel te besede iz Paula Diacona (III, c. 26), ki piše: »cum aliis tribus ex Istria episcopis, id est Joanne Parentino, et Severo, atque Vindemio«, menim, da se rečena pisatelj na teh mestih nista prav točno izrazila.

³⁶⁾ Mansi, Concil. coll., IX, str. 1038. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 145, št. 1084; ed. 1851, št. 718.

oblastjo, drugo so odposlali oglejski škof Sever z ostalimi svojimi škofi,³⁷) tretjo pa rečeni Sever sam. Prva prošnja se nam je ohranila, drugi dve pa ne. Navesti hočem glavnejše stvari iz prve prošnje, katera je bila brez dvoma spisana leta 591.

Omenjeno prošnjo je poslalo cesarju Mavriciju Tiberiju deset beneških in rhaetijskih škofov. V njej poudarjajo, da jih sedaj stiska zaradi njih grehov jako težak jarm (namreč langobardski), vendar niso nikdar omahovali v pravi katoliški veri. Nikoli niso pozabili njegove svete države (namreč grške), v kateri so nekdanj mirno živeli in h kateri bi se zopet radi z božjo pomočjo kmalu povrnili.

Vsled cesarskega pritiska so posamezniki pač polagoma zavrgli nauk (treh) poglavij, drugi pa, podučeni po (papežu) Vigiliju,³⁸) tega niso mogli storiti. Po zgledih svojih prednikov so se ravnali sami (namreč prosilci) in izročeno jim ljudstvo, držali so se definicij chalcedonskega cerkvenega zbora, branili nauk (treh) poglavij ter se ločili od tistih, kateri so ga zavrgli.

Potem omenjajo, da je cesarski eksarh Smaragd zaradi treh poglavij večkrat razžalil ranjkega »nadškofa« Helijo.³⁹) Ta pa je prosil, da bi najprej sklical vse svoje soduhovnike (to je škofo) ter potem šel k njemu (k cesarju), ki naj bi razsodil to zadevo. Nato je on (cesar) ukazal Smaragdu, da ne sme nadlegovati nobenega duhovnika zaradi združitve z rimsko cerkvijo; pač pa je treba počakati, da bi se premagali

---

³⁷) Tu nam je misliti na tiste škofo, kateri so živeli pod grško oblastjo, v prvi vrsti na isterske škofo.

³⁸) Papež Vigilij ni hotel leta 553. v svoji pisni odločbi obsoditi Teodora iz Mopsuestije, Teodoreta iz Cyra in Ibe iz Edesse, začetnike treh poglavij, rekši, da so že umrli in da jih je že Bog sam sodil. (Križanič, Zgodovina sv. kat. cerkve, I, str. 149). Privrženci treh poglavij so vsled tega mislili, da stoji papež Vigilij na njih strani.

³⁹) »... patrem nostrum sanctae memoriae Heliam archiepiscopum Aquilejensis ecclesiae«. Tu vidimo, da so razkolniški škofje smatrali oglejskega vladiko za svojega nadškofa. Papež ga imenuje le škofa.

divji narodi in da bi potem prišli vsi duhovniki (oglejske) cerkve do svobode pod grško oblastjo. Prosilci pravijo, da so se trudili tudi takrat, ko je njih nadškof Helija umrl, da bi prišli pred cesarja.

Ko je po Helijeви smrti postal Sever nadškof oglejske cerkve, moral je pretrpeti veliko sramote, krivice in bičanja, ker so ga s silo privedli v Ravenno in vrgli v ječo, kar je (cesar) brez dvoma že čul. Prosilci trdijo, da so bili jako užaljeni, ko so slišali, da je moral njih oče in nadškof prestatiti take nadloge, kakoršne se niso nikdar godile pod krščanskimi knezi.

Prosilci pravijo, da so takrat⁴⁰⁾ zvedeli, da je poslal papež Gregor Severu njegov (cesarjev) ukaz, da mora (Sever) priti zastran združitve v Rim. Prepričani so bili (prosilci), da so dobili njih nasprotniki ta ukaz od njega (od cesarja) po zvižahnosti. Potrži in žalostni so že skoraj obupali. Njih metropolit naj bi bil sojen od takih ljudij, s katerimi se niso hoteli nikdar zediniti ne sami, ne njih predniki in ne njih ljudstvo, odkar traja ta prepir. Zato jim (prosilcem) je moral njih nadškof večkrat s prisego potrditi, da v njih nenavzočnosti ničesar ne sklene zastran združitve. Tako vneti so vsi ljudje po njih farah zastran te zadeve, da bi rajši umrli, kakor pa se vsled združitve ločili od stare katoliške cerkve. Ohraniti hočejo svojo katoliško vero ter se ravnati po vseh naukih chalcedonskega cerkvenega zbora.

Beneški in rhaetijski škofje pravijo v svoji prošnji, da je njih sklep, katerega so že tudi naznanili svojemu očetu in nadškofu, ta, da se hočejo zarad združitve obrniti do njega (do cesarja), kadar bodo barbari premagani in bode čas ugoden. Ko bodo užugani divji narodi, mine vojaška sila in povrne se stara svoboda. Sedaj naj vlada premirje (v verskih zadevah); kadar pa pošlje (cesar) svoj ukaz, hočejo priti pred njegov prestol ter tu dati popoln račun o svoji veri in o združitvi. Vendar ne morejo priznati kot svojega sodnika tistega človeka, s katerim se prepirajo in s katerim se nočejo

⁴⁰⁾ Namreč meseca januarja leta 591.

združiti (namreč papeža). V cesarskih postavah je določeno, da ne more biti nobeden sodnik v svoji zadevi. V navzočnosti krščanskih knezov so se vsakokrat poravnala različna verska mnenja; upati je, da se to tudi sedaj zvrši. Ako bi se pa zgodilo, da bi bil njih nadškof prisiljen združiti se z rimsko cerkvijo, potem ni upati, da bi vladala pravica, temuč najhujše nasilstvo.

Prosilci omenjajo, da so takrat, ko so bili posvečeni, pismeno obljubili svojemu posvečevalcu, da hočejo ohraniti zvestobo sveti grški državi. Cesar gotovo ve, da so mu bili do sedaj vedno zvesti. Nato mu preté, da bi odpadli od njega, ako bi ne odstranil s svojimi ukazi sedanjih stisk in nadlog. Obrnili bi se potem v slučaju, kadar bi bilo treba po smrti katerega koli izmed njih posvetiti njegovega naslednika, do sosednih gallskih (frankovskih) nadškofov. Metropolitanska oblast oglejske cerkve, katera se nahaja pod njegovim (cesarjevim) gospostvom, nehala bi potem. Nekaj jednakega se je že pred leti začelo vršiti, ker v tistem času so postavljali gallski škofje svoje duhovnike po treh cerkvah oglejske nadškofije, tako n. pr. v Tiburniji.⁴¹⁾ Ako bi ne bil takratni cesar Justinijan s svojim ukazom odstranil nevarnega gibanja, polastili bi se bili gallski duhovniki vseh cerkva oglejske nadškofije. Ker je on (cesar Mavricij Tiberij) vedno skrbel za mir v cerkvi ter z božjo pomočjo krotil prepirajoče narode, zato upajo (prosilci), da njih prošnja ne bo zastonj. Blagovoli naj jo milostno sprejeti ter delati s svojimi ukazi na to, da dobi oglejska cerkev zopet mir.

---

⁴¹⁾ Omenim naj, da so Franki v sredi šestega stoletja nekoliko časa vladali po Noriku (Izvestja muz. društva, VI, 1896, str. 51). Frankovski kralj Teodebert si je osvojil tudi večino Beneškega. Iz Prokopjevih spisov je razvidno, da so leta 548. in 551. imeli Franki skorej vsa beneška mesta v svoji oblasti. Grški poveljnik Narses, ki se je leta 551. napotil s svojo vojsko iz Dalmacije v Italijo, ni mogel drugače skozi Beneško, kakor tik morskega obrežja, katerega so se bili Grki polastili. (Prokop., De bello Goth., III, c. 33; IV, c. 24 in 26).

Prošnjo je podpisalo deset škofov, ki so takrat vladali po raznih beneških in rhaetijskih mestih.⁴²⁾

V drugih dveh prošnjah, kateri se nam niste ohranili, tožili so razkolniški škofje papeža Gregorja, da je poslal k Severu in drugim škofom vojake z enim tribunom in enim stražnikom ter jih silil, da bi prišli k njemu v Rim zaradi svojih nazorov o naukih katoliške cerkve. Prosili so (razkolniški škofje) cesarja, da bi jim dovolil za sedaj premirje v verskih rečeh in da bi jih papež ne silil priti v Rim. Kadar bo čas ugoden, hočejo se radi napotiti v Carigrad ter mu (cesarju) povedati, v katerih točkah se ne slagajo.⁴³⁾

Ko je grški cesar dobil omenjene prošnje razkolniških škofov, pisal je papežu Gregorju I. Svetoval mu je, da naj pusti krivoverce pri miru tako dolgo časa, dokler se ne premene politične razmere po Italiji. Kadar pridejo vsi isterski in beneški škofje do starega reda, to je pod grško oblast, takrat mu bo lažje s svojimi govori poravnati različnosti v verskih zadevah.⁴⁴⁾

Papež Gregor I. je dobil tedaj od grškega cesarja ukaz, da naj za nekoliko časa ne sili razkolnikov, da bi se združili z rimsko cerkvijo. To papež tudi sam omenja v svojem pismu, katero je poslal meseca julija leta 592. ravenskemu škofu Ivanu. V tem pismu je papež izrazil tudi svojo zadovoljnost, ko je videl, kako marljiv in goreč je on (ravenski škof). Svetoval mu je, da naj nikar ne deli miloščine pogorelemu mestu razkolnika Severa⁴⁵⁾ že zato ne, ker ta pošilja darove na cesarski dvor z namenom, da bi lažje njemu (papežu) nasprotoval. Pa tudi, ko bi Sever tega ne delal, treba

⁴²⁾ Prošnjo sta ponatisnila Rubeis (Mon. eccl. Aquil., str. 273—277) in Mansi (Concil. coll., X, str. 463—466).

⁴³⁾ To je razvidno iz pisma, katero je poslal cesar Mavricij rimskemu papežu.

⁴⁴⁾ Pismo cesarja Mavricija do rimskega papeža Gregorja sta ponatisnila Rubeis (Mon. eccl. Aquil., str. 278) in Mansi (Concil. coll., X, str. 467).

⁴⁵⁾ » . . . Severi schismatici«. — Tako je papež imenoval takratnega gradeškega škofa.

je premisliti, da prej zaslužijo usmiljenje pravoverniki, kakor pa sovražniki cerkve.⁴⁶⁾

S svojim trdom je papež Gregor pač dosegel, da se je več škofov in mnogo vernikov povrnilo v naročje katoliške cerkve ali pa so vsaj imeli namen, da bi kaj takega kmalu izvršili. To je razvidno iz nekaterih njegovih pisem.

Meseca julija leta 595. je pisal isterskima škofoma Petru in Providenciju,⁴⁷⁾ o katerih je zvedel po svojem notarju Kastoriju, da bi rada prišla v Rim, ako bi se jima ne delale nobene sitnosti. Papež pravi v svojem pismu, da jako želi, da bi se potrudila k njemu ter se ž njim pogovorila. Rad jima pojasni to, kar se jima zdi dvomljivo. Kar so določili papež Leon in pa četiri sinode, po tem se je treba ravnati. Prideta naj k njemu, ker je lažje pogoditi se osebno, kakor pa po pismih. Ko se seznanita z dokazi, zedinita se s sveto občno cerkvijo. Zagotavlja ju, da ju dostojno sprejme in potem milostno odpusti. Nato jima še jedenkrat zatrjuje, da se ne bode delala niti njima, niti komu drugemu kaka sitnost ako bi kdo prišel v Rim zarad te zadeve (zarad treh poglavij). Skrbeti hoče, da se povrneta brez škode, kadar bodeta hotela, naj se že združita s sveto cerkvijo ali pa ne.⁴⁸⁾

Papež je rad podpiral tiste, kateri so se odpovedali isterski zmoti⁴⁹⁾ ter se povrnili v naročje katoliške cerkve.

Tako je n. pr. meseca junija leta 596. pisal diakonu Ciprijanu ter mu priporočal nekega Ivana, kateri je dal slovo isterskemu razkolu. Prosil ga je, da bi odštel rečenemu Ivanu za njegove potrebe vsako leto osem šilingov (>octo solidos<),

---

⁴⁶⁾ Mansi, Concil. coll., IX, str. 1101. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 153, št. 1198; ed. 1851, št. 833.

⁴⁷⁾ V katerih isterskih mestih sta škofa Peter in Providencij vladala, ni znano.

⁴⁸⁾ Mansi, Concil. coll., IX, str. 1231. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 168, št. 1372; ed. 1851, št. 1003.

⁴⁹⁾ »Istricorum schisma«, »error Istricorum«. Tako je namreč papež Gregor večkrat imenoval razkol zarad treh poglavij.

katero naj si (Ciprijan) zaračuna v svojih računih.⁵⁰⁾ Istega Ivana je priporočal papež fanskemu⁵¹⁾ škofu Leonu v pismu, katero je temu poslal meseca julija leta 596. Papež je prosil škofa, da bi dajal Ivanu vsako leto nekoliko cerkvene podpore. Ob enem je dostavil, da je treba karati in obsojati tiste razkolnike, ki so trdovratni, tolažiti in poživljati pa tiste, ki so se povrnili v naročje matere cerkve.⁵²⁾

Papež je bil pripravljen skrbeti za osebno varnost tistih ljudi, kateri so imeli voljo, da bi se odpovedali razkolu.

V ta namen je spisal meseca maja leta 599. tri pisma. Prvo je poslal v Ravenno takratnemu grškemu eksarhu Kaliniku ter mu naznanil, da so prišli k njemu (k papežu) iz Istre⁵³⁾ nekateri ljudje ter mu povedali, da hočejo dati slovo zmoti razkolnikov. Papež pravi, da bi jih podpiral sedaj, ko se vračajo v svojo domovino, da jih ne bodo nadlegovali hudobni ljudje. Varuje naj jih tako, da vidijo tudi razkolniki, da so pod njegovim (Kalinikovim) varstvom. Mogoče je, da bode njegovo (Kalinikovo) postopanje vplivalo tudi na druge razkolnike, da bodo posnemali te, kateri so se sedaj spreobrnil.⁵⁴⁾ V istem smislu je pisal takrat (meseca maja 599) za omenjene Istrijane ravenskemu škofu Marinijanju ter mu naročal, da naj jim z veseljem postreže in pomaga, ako bi bilo potreba. Vpliva naj tudi na eksarha, da pripomore s svojimi ukazi, da se povrnejo brez nevarnosti.⁵⁵⁾ V istem času je pisal defensorju Romanu ter mu priporočil neke Istrijane, kateri so se napotili k svojemu škofu, ki je takrat bival

---

⁵⁰⁾ Mansi, Concil. coll., X, str. 27. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 172, št. 1418; ed. 1851, št. 1051.

⁵¹⁾ Fano je mesto v Italiji ob Jadranskem morju med Rimini-jem in Jakinom.

⁵²⁾ Mansi, Concil. coll., X, str. 32. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 173, št. 1427; ed. 1851, št. 1052.

⁵³⁾ ». . . de Istriae partibus«.

⁵⁴⁾ Mansi, Concil. coll., X, str. 173. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 191, št. 1666; ed. 1851, št. 1253.

⁵⁵⁾ Mansi, Concil. coll., X, str. 174. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 192, št. 1674; ed. 1851, št. 1254.

v Siciliji. Prosil ga je, da bi Istrijanom šel na roko, ker drugače bi jih lahko prej dobili v svoje kremplje razkolniki ondotnih krajev. Ker želi rečeni škof priti v Rim ter se združiti s cerkvijo, kakor so Istrijani povedali, zato naj podpira tudi njega (škofa). Potrudi naj se, da osebno ali pismeno pregovori škofa, da se v resnici napoti do apostolske stolice. Tudi naj mu da potrebnih potnih stroškov. Papež pravi, da hoče škofa prav ljubeznivo sprejeti. Ako se mu (škofu) pa zdi pretežavno, da bi šel v Rim, blagovoli naj mu (papežu) naznaniti, da bi se v Siciliji zedinil s cerkvijo.⁵⁶⁾

Papež Gregor je rad pohvalil tiste ljudi, ki so se posebno trudili, da bi uničili krivoverstvo. Tudi jih je vnel k novemu delu.

V tem smislu je pisal papež meseca maja leta 599. jedno pismo nekemu Basiliju, ker se je trudil z veliko gorečnostjo, da bi bil odstranil isterski razkol. Spodbujal ga je, da bi kolikor mogoče pridno delal. Le na ta način bi dosegel svoj namen ter spreobrnil razkolnike.⁵⁷⁾

V četririh pismih, katera je papež Gregor odposlal meseca maja rečenega leta raznim osebam, popisane so takratne verske razmere na koperskem otoku.⁵⁸⁾

V prvem pismu čestita papež koperskim prebivalcem, ker so se povrnili k pravi veri. Naznanja jim, da je ukazal

⁵⁶⁾ Mansi, Concil. coll., X, str. 173. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 192, št. 1676; ed. 1851, št. 1252.

⁵⁷⁾ Mansi, Concil. coll., X, str. 171. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 192, št. 1679; ed. 1851, št. 1249.

⁵⁸⁾ »Caprea insula« ali »insula Capritana« je koperski otok, ki je bil tam, kjer je sedaj kopersko mesto. Tega mnenja sta tudi Kandler in Monticolo (op. cit., str. 64, op. 3). Da je bila »Caprea insula« v Istri, ne pa na Beneškem, sklepali bi smeli iz besed papeževega pisma do ondotnih prebivalcev (»Habitatoribus Capreae insulae Istriae provinciae«). Gl. Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 192, št. 1678; ed. 1851, št. 1167. — Znano nam je, da pomenja tudi izraz »Capraria insula« koperski otok. (Glej Izvestja, str. 163, op. 50.) V nekaterih poznejših listinah pomenja beseda »Capris« kopersko mesto. Brez dvoma izhajajo besede Caprea, Capritana, Capraria, Capris in slovensko ime Koper iz jednega in istega korena.

ravenskemu škofu Marinijanu, da naj na mesto razkolniškega škofa posveti kakega pravovernega moža za njegovega naslednika.⁵⁹⁾ — V drugem pismu, katero je poslal eksarhu Kaliniku, izraža svoje veselje, da je ta poslal nekatere Koperčane, ki so se hoteli združiti s sveto cerkvijo, v Rim. Piše mu, da je ukazal ravenskemu škofu Marinijanu, da bi izvršil posvečevanje na koperskem otoku.⁶⁰⁾ — Tretje pismo je dobil omenjeni škof Marinijan. Papež mu je pisal, da je bil postavljen v gradu, ki se zove Novas, za škofa neki Ivan, ki je prišel iz Panonije.⁶¹⁾ Z gradom so združili koperski otok kot njegovo škofijo. Nato je rečenega Ivana s silo pregnal isterski škof⁶²⁾ ter ondi posvetil drugega, kateri bi pa ne smel bivati v rečenem gradu, temuč na otoku. Ko je ta nekoliko časa tu živel, obrnil se je z vsem svojim ljudstvom do eksarha Kalinika ter ga prosil, da bi se združil s katoliško cerkvijo. Pozneje so ga razkolniki pregovorili, da se je znova

---

Nekateri mislijo, da je insula Capritana = caorlski otok. (Caorle je mesto na Beneškem, kjer se Livenza izliva v morje). Kaže se, da se motijo. V Caorle je prišel za časa papeža Deusdedita iz strahu pred Langobardi concordijski škof s svojimi ljudmi ter določil, da bi bil njegov sedež odslej na rečenem otoku. (Johannis Diaconi Chron. Venetum pri Monticolu op. cit., str. 64: »Tertia vero Caprulas vocitatur, ad quam Concordiensis episcopus cum suis Longobardorum timoratione territus adveniens, auctoritate Deusdediti pape episcopati sui sedem inibi in posterum manendam confirmavit et habitare disposuit«). Papež Deusdedit je vladal od 19. oktobra leta 615. pa do 8. novembra leta 618. Ako so besede beneškega kronista resnične, moramo reči, da ni bilo na caorlskem otoku škofov pred letom 615., ker si ne moremo misliti, da bi bil prestavil concordijski škof svoj sedež tjekaj, kjer so vladali že drugi škofje.

⁵⁹⁾ Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 192, št. 1678; ed. 1851, št. 1167.

⁶⁰⁾ Mansi, Concil. coll., X, str. 117. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 192, št. 1680; ed. 1851, št. 1165.

⁶¹⁾ »... quod in castello, quod Novas dicitur, episcopus quidam, Joannes nomine, de Pannoniis veniens fuerit constitutus«. — Grad »Novas« je bil brez dvoma blizu Kopra.

⁶²⁾ »... ab Istrico episcopo...«. — Tu nam je misliti na gradeškega škofa Severa.

povrnil k njim; njegovi podložniki pa tega niso hoteli storiti. Ker ti niso mogli imeti razkolnika za svojega škofa, prosili so za drugega. Papež pravi, da se sedaj obrača nanj (do škofa Marinijana), da bi pozval prej omenjenega škofa, ki naj se znova združi s katoliško cerkvijo in s svojo škofijo. Ako ki pa tega ne storil (odpadli škof), posveti naj (Marinijan) novega škofa ter ga postavi čez rečni otok za toliko časa, dokler ne sprejmejo isterski škofje katoliške vere. Tudi naj (Marinijan) prosi eksarha Kalinika, da poroča o vseh teh zadevah svojemu cesarju.⁶³⁾ — Četrto pismo je papež poslal Anatoliju, svojemu zastopniku v Carigradu, ter mu velel, da bi cesarju naznanil postopanje razkolniškega škofa na koperskem otoku.⁶⁴⁾

Papež Gregor se je po zgledu svojega prednika, Pelagija I., včasih obrnil do politične oblasti ter ž njeno pomočjo hotel napraviti konec krivoverstvu.

V že omenjenem pismu, katero je poslal meseca maja leta 599. eksarhu Kaliniku, spodbujal je tega, naj spravi razkolnike pod oblast njih pravega gospoda (to je grškega cesarja).⁶⁵⁾ — Prej ko ne je Kalinik dobil v tistem času nekak poziv, da bi preveč ne pritiskal na razkolnike. Papež pravi v svojem pismu, da dotični ukaz ni pristen. Tudi ne stoji v ukazu, da naj bi (Kalinik) odbijal tiste, ki se hočejo s cerkvijo zediniti, pač pa je v njem zapisano, da naj nikar preveč ne preganja v tem nezanesljivem času tistih, ki se nečejo združiti. Prosi ga, da bi to tudi naznanil svojemu cesarju. — V istem pismu pripoveduje papež, da je njegov (Kalinikov) pristavnik (»major domus«) bajé zgubil prošnjo nekega škofa, kateri se je hotel spreobrniti. Pozneje je prišla prošnja v roke cerkvenih sovražnikov. Papež pravi, da ni pristavnik najbrže tega storil iz nemarnosti, temuč je bil prej

⁶³⁾ Mansi, Concil. coll., X, str. 118. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 193, št. 1681; ed. 1851, št. 1166.

⁶⁴⁾ Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 193, št. 1682.

⁶⁵⁾ Brez dvoma je imel papež tu v mislih tiste razkolnike, ki so živeli pod langobardskim gospodvom.

ko ne podkupljen od cerkvenih nasprotnikov. Potem piše papež, da pričakuje, da pride (Kalinik) na praznik rojstnega dne sv. Petra apostola (dne 1. avgusta) v Rim.⁶⁶⁾

Eksarh je gospodoval čez vse byzantinske pokrajine po Italiji ter imel svoj sedež v Ravenni. Po posameznih pokrajinah so ukazovali vojaški mojstri (>magistri militum<). Po Istri je leta 599. vladal kot vojaški mojster neki Gulfar, kateremu je papež pisal meseca maja ali junija ter ga pohvalil zaradi njegove verske gorečnosti. Zvedel je namreč (papež) od ljudi, ki so prišli iz Istre (>de Istriae partibus<), kako se trudi, da bi združil v svoji pokrajini vse razkolnike z apostolsko cerkvijo. Spodbujal ga je, da bi skrbel z jednako navdušenostjo še v prihodnje za sveto cerkev. Tudi naj tiste, katere je pripeljal v pravi hlev, brani ter jim pomaga.⁶⁷⁾

Omenil sem že, da je imel papež Gregor v Carigradu svojega zastopnika, diakona Anatolija, kateremu je pisal meseca maja leta 599. o postopanju razkolniškega škofa na koperskem otoku. — Meseca julija istega leta mu je znova poslal pismo ter mu priporočal neke ljudi, ki so se odpravili isterskemu razkolu in se združili s cerkvijo. Prišli so v Carigrad pritožiti se zaradi zlobnosti nekaterih razkolniških škofov. Papež je velel Anatoliju, da bi rečenim ljudem šel na roko, da lažje dosežejo to, kar je prav.⁶⁸⁾ — Jeden mesec pozneje je pisal papež v tretje rečenemu Anatoliju ter mu priporočal nekega Marcelina, kateri si je pridobil mnogo zaslug zastran isterskih zadev. Prosil ga je, da bi Marcelina opravičil pri cesarju, ker se je nekoliko zakasnil, akoravno ne vsled svoje krivde.⁶⁹⁾

⁶⁶⁾ Mansi, Concil. coll., X, str. 117. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 192, št. 1680; ed. 1851, št. 1165.

⁶⁷⁾ Mansi, Concil. coll., X, str. 172. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 193, št. 1687; ed. 1851, št. 1251.

⁶⁸⁾ Mansi, Concil. coll., X, str. 158. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 196, št. 1728; ed. 1851, št. 1221.

⁶⁹⁾ Mansi, Concil. coll., X, str. 166. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 199, št. 1764; ed. 1851, št. 1238.

S svojo marljivostjo je papež Gregor dosegel, da so se nekateri škofje odpovedali razkolništvu. Zanimiva je v tem oziru prisega nekega škofa (brez dvoma tržaškega škofa Firmina), ki je bila spisana v Carigradu dne 10. februarja leta 602.

V tej prisegi pravi škof, da se je po daljšem preudarku svojevoljno odpovedal razkolništvu ter se zedinil z apostolsko stolico. Da se ne bo zdelo, da je to storil iz zlobnosti ali pa na videz, obeta (škof) njemu (cesarju), sv. Petru kot prvemu apostolu, njegovemu namestniku Gregorju (»ejus vicario beatissimo Gregorio«) ter tega naslednikom, da se ne povrne nikdar več k razkolništvu, temuč da ostane vedno združen s sveto katoliško cerkvijo in rimskim papežem. Zato prisega pri vsegamogočnem Bogu, pri četririh svetih evangelijih, katere ima v roki, pri sreči narodov in pri slavnih svojih gospodih (grških cesarjih), ki vladajo državo, da ostane vedno združen s sveto katoliško cerkvijo in z rimskim papežem. Ako bi se, kar se pa ne sme zgoditi, ločil od cerkve, zaslužil bi večno kazen in z začetnikom razkolništva naj bi trpel na drugem svetu.

To prisego je škof narekoval svojemu notarju z dovoljenjem svojih presbiterov, dijakonov in klerikov, kateri so mu (škofu) radovoljno sledili, združili se s cerkvijo ter podpisali listino. Tudi škof sam jo je podpisal ter jo potem izročil cesarju.⁷⁰⁾

Ko se je tržaški škof Firmin odpovedal krivoverstvu, sporočil je to pismeno papežu v Rim. Nato mu je papež Gregor odgovoril meseca marca leta 602. ter mu naznanil svoje veselje, ker se je združil s cerkvijo, od katere je bil ločen vsled ščuvanja svojeglavnih in nevednih ljudij. Ko ga zapazi stari sovražnik, da se je odstranil od njega (od razkolnikov), ne bo miroval ter ga še bolj zalezoval. Zato naj skrbi na vse načine ter se pripravlja, da odbije njegove napade. Nobena želja, nobena zmota, nobeno dobrikanje in

⁷⁰⁾ Rubeis, Mon. eccl. Aquil., str. 285. — Kandler, Codice dipl. Istr. ad. ann. 602.

nobena skušnjava naj ga (Firmina) ne premoti in ne pripelje na staro pot. Sedaj, ko se je povrnil v naročje matere cerkve, dela naj jako pridno, da bo mogel spreobrniti tudi druge. Škodo, katero je napravil s svojim zgledom kot odpadnik, naj ne popravi samo s svojo spreobrnitvijo, temuč tudi tako, da pridobi svojemu gospodu še več ljudij, kakor pa mu jih je zgubil.⁷¹⁾

Papež je v tem pismu omenil, da bodo Firmina, ker se je združil z rimsko cerkvijo, razkolniki nadlegovali ter se prizadevali, da bi ga znova pridobili. Da se ni motil, kaže nam njegovo pismo, katero je poslal meseca junija leta 603-eksarhu Smaragdu. Papež Gregor piše v dotičnem pismu, da je zvedel, s kako gorečnostjo je (Smaragd) nekdanj podpiral božjo cerkev po Istri.⁷²⁾

Potem papež naznanja Smaragdu, kar se mu je pred kratkim poročalo iz rečene pokrajine. Pripoveduje mu, da se je tržaški škof Firmin še pred njegovim (Smaragdovim) dohodom⁷³⁾ odpovedal razkolništvu ter se združil s cerkvijo. Ko je to slišal gradeški škof Sever, glavar razkolnikov,⁷⁴⁾ hotel je Firmina najprej z raznimi darili odvrniti od njegovega dobrega naklepa. Ker pa ni na ta način dosegel ničesar, začel je njegove (Firminove) someščane hujskati k uporju zoper njega. Koliko je moral Firmin vsled tega ščuvanja pretrpeti, lahko zve (Smaragd) natančneje v svoji bližini. Pošlje naj ukaze svojim zastopnikom po Istri ter naj jim zapove, kako

---

⁷¹⁾ Mansi, Concil. coll., X, str. 331. — Kandler, Codice dipl. Istr. ad. ann. 602. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 209, št. 1863; ed. 1851, št. 1466.

⁷²⁾ Smaragd je bil, kakor nam je že znano, za časa gradeškega škofa Helije byzantinski eksarh v Ravenni; bil je tedaj prednik eksarha Kalinika. Povedal sem že, da je rečeni Smaragd prepeljal četiri razkolniške škofo s silo v Ravenno ter jih tu primoral, da so zavrgli tri poglavja. Prej ko ne je papež Gregor zvedel o vseh teh dogodkih in sedaj pohvalil v pismu Smaragdovo gorečnost.

⁷³⁾ Za Kalinikom je bil Smaragd znova poslan kot eksarh v Ravenno.

⁷⁴⁾ »Severus Gradensis episcopus, ejusdem caput schismatis«.

naj branijo Firmina. Papež prosi Smaragda, da bi pokazal svojo gorečnost v tej zadevi sedaj še bolj, kakor nekdanj. Čim bolj se ga bodo bali sovražniki prave vere, tem bolj spoznajo tudi zunanji sovražniki njegovo moč.⁷⁵⁾

Gradeški škof Sever je vladal 21 let in 31 dni. Ko je umrl, pokopan je bil v cerkvi sv. Evfemije. Tej cerkvi je v oporoki prepustil svoje imetje, katero so mu zapustili njegovi stariši. Zato je pa določil, da naj duhovniki gradeške cerkve opravijo zanj vsako soboto jedno mašo. Tudi je sklenil, da naj se v Gradežu ustanovi posebna miza za reveže.⁷⁶⁾

Vsled prizadevanja papeža Gregorja I. in drugih katoliških mož se je mnogo razkolnikov združilo z rimsko cerkvijo. Med njimi je bilo tudi nekoliko škofov. Katoliška vera se je vedno bolj utrjevala po tistih straneh, kjer so vladali grški cesarji, to je po primorskih krajih isterskega polotoka in pa po beneških otokih. Po Furlaniji in sploh po celinskem delu beneške pokrajine so pa imeli razkolniki varno zavetje, ker so jih podpirali ondi gospodujoči Langobardi, ki so bili sami dolgo časa udani arijanski veri. Tem je bilo ljubše, da so živeli pod njih oblastjo razkolniki, kakor pa katoličanje, ker vsled tega niso imeli rimski papeži po rečenih zemljah nobene oblasti v verskih zadevah.

Kakor večkrat, vplivali so tudi takrat razni politični činitelji na katoliško in na razkolniško stranko. To se je posebno pokazalo leta 607., ko je bilo treba po smrti gradeškega škofa Severa postaviti novega naslednika. Namesto jednega škofa sta bila izvoljena dva. Z dovoljenjem lango-

⁷⁵⁾ Mansi, Concil. coll., X, str. 364. — Kandler, Codice dipl. Istr. ad. ann. 603. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 212, št. 1901; ed. 1851, št. 1518.

⁷⁶⁾ Danduli Chronicon, VI, c. 2, pars 29 (Muratori, op. cit., str. 108). — Cronica de sing. patr. nove Aquileie (Monticolo, op. cit., str. 9). — Chronicon Gradense (Monticolo, str. 50). — Obe kroniki oglejskih patrijarhov poročate, da je Sever vladal le 15 let, kar pa je na vsak način premalo. O Severu trdite rečeni kroniki, da je vodil gradeško cerkev le 15 let, o Heliji pa, da je bil 22 let njen predstojnik. (Gl. Izvestja, str. 165, op. 54). Ravno nasprotno bi bilo še precej resnično

bardskega kralja Agilulfa in furlanskega vojvode Gisulfa so si razkolniki zbrali v Ogleju, tedaj na langobardskih tleh, za svojega škofa opata Ivana. Na Gradežu pa, kjer so ukazovali takrat grški vladarji, postavili so v istem času katoličanje Kandidijana za svojega vladiko.⁷⁷⁾

⁷⁷⁾ Paul. Diacon., De gest. Langob., IV, c. 33. — Landulphi Sagacis Additamentum ad hist. miscell. (Migne, Patrolog. curs. compl., ser. lat., tom. 95, str. 1151). — Glej tudi Chron. patr. Aquil. primum (Rubeis, op. cit., str. 8) in pa Chron. patr. Aquil. alterum (Rubeis, op. cit., str. 9). — V zapisniku mantovanske sinode, ki je bila dne 6. junija leta 827., čitamo: »In Gradu quoque ordinatus est haereticus Candidianus. Hic enim Candidianus nec per consensum comprovincialium episcoporum, nec in civitate Aquileja, sed in dioecesis et plebem Aquilejensem Gradus, quae est perparva insula, contra canonum statuta et sanctorum patrum decreta ordinatus est«. — Na nekem drugem mestu pa stoji: »A Paulo quoque patriarcha usque ad Joannem patriarcham, ubi inter Aquilejensem sedem et Gradus plebem ejus divisio facta est, sunt patriarchae quinque, qui omnes ut esset judicaverunt, usque ad Candidianum haereticum, qui hanc divisionem cum Graecis, qui totam Histriam suo quoque jure tenebant, gessit«. — Tu vidimo, kako lahko se v dveh stoletjih pozabi, kar je resničnega, ter se nadomesti s tem, kar je izmišljeno. Na rečeni sinodi, katere so se udeležili dva papeževa legata, dva zastopnika rimskih cesarjev, dva nadškofa, dvajset škofov in prav mnogo katoliških duhovnikov, razglasili so katoliškega škofa za krivoverca, razkolnike pa za prave kristijane.

Cronica de sing. patr. nove Aquileie (Monticolo, op. cit., str. 9) in pa za njo tudi Chronicon Gradense (Monticolo, str. 50), Johannis Diaconi Chronicon Venetum (Monticolo, str. 76), Chronicon Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ., Script. XIV, str. 16) in Danduli Chronicon, VI, c. 3 (Muratori, op. cit., str. 108) poročajo, da je bil po smrti škofa Severa na Gradežu postavljen za njegovega naslednika Marcijan, ki je potem v rečenem mestu vladal tri leta, jeden mesec in pet dni. Še le po Marcijanovi smrti je bil izvoljen Kandidijan. — Najstarejši zgodovinski viri ne poznajo v tistem času škofa Marcijana na Gradežu. Po mojih mislih se nanaša to, kar nam naštetih kronisti pripovedujejo o gradeškem škofu Marcijanu, na oglejskega škofa Marcijana ali Martenijana, ki je bil naslednik zgoraj imenovanega oglejskega škofa Ivana. — Marcijana ne moremo tudi iz nekega drugega razloga uvrstiti med gradeške škofo tistega časa. Znano je, da je škof Sever umrl leta 607 in da je bil leta 628. postavljen za gradeškega škofa odpadnik Fortunat. Med letom 607. in 628. pa so vladali, kakor je iz raznih virov razvidno, škof Kandidijan 5 let, škof Epifanij 1 leto, 3 mesece in 11 dni,

Ako bi smeli verjeti temu, kar stoji v zapisniku že večkrat omenjene mantovanske sinode z dne 6. junija l. 827., morali so isterski škofje posvetiti Kandidijana, ker je byzantinski eksarh to zahteval in so jih grški vojaki k temu prisilili.⁷⁸⁾ Kadar je umrl katoliški škof na Gradežu, dobil je novega naslednika; ravno to se je zgodilo v Ogleju, ako je ondotni razkolniški škof zapustil ta svet. Stara oglejska cerkev, katero sta ustanovila sv. Marko in sv. Hermagora, razdelila se je sedaj v dve cerkvi, v oglejsko in gradeško, kar pa je postalo v teku časa za obe jako osodepolno. Nasprotovanja, prepiri in še celo sovražni napadi so se skozi več stoletij pogostoma ponavljali med oglejskimi in gradeškimi cerkvenimi pastirji, ker prvi kakor drugi so si prisvajali prvaštvo čez isterske in beneške škofove.

Dostavek.

Imena isterskih škofov, katera so omenjena v ti razpravi. Znak † kaže, da je bil dotični škof katoličan, znak * pa pomenja, da je bil razkolnik. Oba znaka * † pa kažeta, da je bil navedeni škof nekoliko časa razkolnik, nekoliko časa pa katoličan. Zraven imen se nahajajo letnice. Kar je v oklepkih, vzeto je iz nepristnih virov.

Trst.

† Frugiferus, 547.

* † Severus, (579), 587/591.

* † Firminus, 602.

Koper.

† Joannes de Pannonia, 599.

---

ter škof Ciprijan 15 let, 3 mesece in 20 dnij. Vsi ti trije so vodili gradeško cerkev 21 let in 7 mesecev, to je od 607 pa do 628.

⁷⁸⁾ ». . . ac per hoc, ipso annitente axarcho, Histriae episcopi de ecclesiis suis a militibus Graecorum tracti sunt, et hunc Candidianum ordinare compulsi. (Mansi, Concil. coll., XIV, str. 496. — Glej tudi Rubeis, Mon. eccl. Aquil., str. 417.)

Novi Grad (Cittanuova).

* † Patricius, (579), 587/591.

Poreč.

* Eufrasius, 559.

* † Joannes, (579), 587/591.

Pulj.

† Venerus, Venerosus, 501, 502.

† Antonius, 507/511.

† Isaacius, 547.

* Adrianus, (579), 587/591.

Pičen.

* (Marcianus), (579).

Razun teh isterskih škofov sta nam znana tudi:

* † Petrus, 595, c. 607.

* † Providentius, 595, c. 607.

Ni nam znano, v katerih isterskih mestih sta vladala Petrus in Providentius. Gotovo ne v Trstu, kjer je bil leta 602. Firmin za škofa; a tudi ne v Kopru, kjer so imeli pred letom 599. za škofa Ivana iz Panonije, potem pa še nekega drugega, ki se je izneveril katoličanstvu. Ostanajo nam tedaj kraji Novi Grad, Poreč in Pulj. O pičenskem škofu ne bom govoril, ker ga omenja samo jedna izmišljena listina.

Podružnica sv. Nikolaja na Visokem pod Kureščkom.

Spisal M. S.

Vas Visoko leži slabe pol ure pod vrhom Kureščka. Zanimiva visoška podružnica pa stoji osamljena par minut proč od vasi na prijaznem griču. Na zunaj ne kaže cerkev nič posebnega. Nad vhodom se vzdiguje precej velik zvonik s piramidalno streho. Cerkev je obrnjena od juga proti severju. Na zahodni strani cerkvene ladije je zunaj naslikana

orjaška podoba sv. Krištofa, kateri nosi na ramenu malega Jezusa. V eni roki drži Jezušček trak z napisom v gotških minuskulih: »ego sum lux mundi . via . veritas«, drugo roko pa poklada svetniku na glavo. V levi roki ima sv. Krištof močno gorjačo, ki se na zgoraj razrašča v zelene veje. Svetnik brodi po vodi, v kateri plavajo ribe, morski raki in morska deklica. Oprava sv. Krištofa je ona iz 15. stoletja. Ta slikarija je še precej dobro ohranjena, le pri tleh je podoba okrušena. Na tej sliki ste vpraskani dve letnici: 1542 in 1568, z nerazločljivim podpisom. Tik zraven te slike je manjša slika, obsegajoča dober kvadratni meter prostora, predstavlja pa rogatega peklenščeka, ki ima na verigi neoblečeno deklè in okrog dekleta je ovit trak z napisom, ki se pa ne da več brati. Tudi nad peklenščekom je tak trak z napisom, ki se tudi več ne razloči, spodaj pod njegovimi kremplji pa švigajo plameni. To je »peklenšček zapeljivec mladine«. Škoda, da je slika zelo poškodovana. Še zmiraj pa kaže, da jo je slikala spretna umetnikova roka, kakor tudi ono sv. Krištofa. Te vrste slike niso redke pri nas. Vidijo se na primer v cerkvi sv. Nikolaja na Tabru in v cerkvi sv. Janeza ob bohinjskem jezeru. Srednjeveški slikarji so se radi posluževali simbolike te vrste. Zelo zanimive so slike sv. Krištofa na cerkvah. In teh slik ni malo pri nas. Zakaj so jih napravljali naši predniki v toliki meri na cerkvene zidove? Zakaj so narejene skoro vse po istem načinu? Zakaj se vidijo pri cerkvah na hribih in v dolinah ob vodah? Ali niso morebiti ti Krištofi ostanki in namestki kakega vodnega boga ali kakega drugega božanstva naših poganskih prednikov? Taka vprašanja so še nerešena in zaslužijo vsekako temeljitega preiskovanja. Gotovo je, da je bil sv. Krištof pri nas svoje dni prav domač svetnik, ker je bilo toliko Krištofov, in to v najboljših in najbolj slavnih kranjskih rodovinah. Pripomnim naj le še to, da je sv. Krištof zelo poznan tudi na Francoskem in da ga Nemci štejejo med svoje štirinajstere pomočnike v sili. Na cerkvenem zidu na levi strani zvonikovi zapazimo še neko drugo sliko, ki je pa že vsa razdrapana. Po nekoliko se še poznata sv. Apolonija in

neka druga svetnica. Spodaj na tej podobi je tudi ostanek slikarjevega podpisa, žal, da se more brati le še odlomek, ki je pisan z gotskimi minuskuli: »malar·von·villach·pirger·zu·laybach«.

Zidana je bila ta cerkev, kakor se vidi na prvi pogled, v gotskem slogu. Ladija meri na dolgost 9 metrov, na širokost 6 metrov. Bila je zadnji čas slikana, toda ne tako, kakor pristojna cerkvi. Dve štirivoglati okni jo razsvetljuje. Strop je lesen in barvan z mavričnimi barvami, okraski njegovi so patronovani in ne kažejo nikake posebnosti. Na vsako stran slavoloka stoji po jeden altar. Zanimiv je posebno oni na levi strani, to je takoimenovani altar s platnicama (Flügelaltar); le škoda, da je prišel nekemu nepoklicanemu mazaču v roke, ki ga je zelo pokvaril. Altar je prav tak, kakor oni v cerkvi sv. Petra nad Želimljami. Nad predelo stoji lesena omarica z dvojnimi vratici, na vrhu so strelne line, pozneje mu je nekdo napravil še nekako renesanško pročelje. V omarici stoji podoba sv. Gregorja, na vraticih sta pa naslikana sv. Lenart in še neki drugi svetnik. Na zunanji strani vratic so kačasti okraski, prav taki, kakor pri sv. Petru na Vrhu. Vidi se, da je delala ta altar ista roka, kakor onega na Vrhu. To je tedaj drugi altar s platnicama, ki je do sedaj pri nas znan. Na desni strani je nad altarjem na zidu neki svetnik-škof z gotsko palico in še neki drugi svetnik s knjigo in križem v roki. Zgoraj je podoba Križanega, poleg njega sta pa Marija in sv. Janez. Zraven tega altarja je na ladjini zid naslikana podoba sv. Mihaela, stoječega na Luciferju in s tehtnico v roki. Prezbitarij je nekaj ožji od ladije. Loči ga od nje šilast slavolok; širok je 4·3 m in dolg 4 m. Obok v prezbitariju ima gotska rebra, ki upadajo na zid na konzole, ki obstoje iz doprskih podob kaj čudne postave. Do sedaj še nisem zapazil takih konzol pri naših gotskih cerkvah. Modelovanje njihovo je zelo surovo, posebno obrazi so čudni, roke pa imajo na prsih jedno vrh druge, ne križane. Kakor vse kaže, so te podobe za več sto let stareje nego cerkev. Mogoče je, da so bile od drugod sem prenešene ter vzdane pod

rebra. Ali so to podobe kakih malikov, služočih kot podnožje krščanskemu bogočastju, ali pa podobe dobrotnikov cerkve (moža, žene in otroka) — ne morem razsoditi.

Vsa rebra se stičejo na oboku v dva sklepnika, ki ne kažeta nikake olupšave. Pred časom so razsvitljevala tri visoka in ozka šilasta okna prezbitarij, sedaj so vsa ta okna na pol zazidana, mesto njih ste narejeni dve štirivoglata okni. Veliki altar z glavno podobo sv. Nikolaja je barokno delo iz sedemnajstega stoletja.

Posebno pa nas zanimajo slike v prezbitariju, katere pokrivajo vse stene in obok. Oglejmo si jih po vrsti. Spodnji del slik do konzol je sedaj prebeljen, vendar kažejo ostanki slikarije, da so bili tu narejeni neki predali in stoli, prav tako, kakor v cerkvi sv. Petra na Vrhu. Začnimo na levi strani! Med konzolama, do tam, kjer se začne šilasti obok kriviti, gledamo precej veliko skupino (1), kažočo obglavljenje treh tribunov in prikazen sv. Nikolaja, ki jih reši preteče smrti. Zgoraj nad to skupino do začetka oboka je narejen sv. Urh (2); v kozici na oboku pa angelj z godbenim orodjem (3). V drugem polju je štirivoglato okno, zgoraj (4) neki škof-svetnik, v kozici pa (5) angelj s povzdignjenima rokama. V tretjem polju je napol zazidano šilasto okno, na straneh (6) sv. Peter in (7) sv. Janez, v poševnih plateg (8) sv. Andrej in (9) sv. Jakob. Zgoraj nad oknom (10) je zopet neki škof-svetnik, v kozici na oboku pa (11) angelj s harpo v roki. V končnem poprečnem polju je zazidano okno, ob straneh (12) sv. Tomaž in (13) sv. Jernej, med oknom pa (14) sveti Jakob in (15) sv. Filip. Zgoraj nad oknom je (16) Odrešenik sveta in v kozici (17) angelj z glasbenim orodjem. Na poprečnem polju na moški strani je, kakor prej, napol zazidano gotsko okno, na straneh sta (18) sv. Juda in (19) sv. Matija, med oknom na platiščih pa (20) sv. Matej in (21) sv. Tadej, zgoraj nad oknom (22) neki sveti škof s cerkvijo v levi roki, v desni pa škofovo palico, menda sv. Volbank, (27) v kozici na oboku angelj. V nadaljnem polju na moški strani je štirivoglato okno, nad njim (23) neki škof-svetnik s posodo v

roki, na oboku v kozici pa (24) pevajoč angelj. V zadnjem polju na imenovani strani, nasproti slike (1) obglavljenje treh tribunov, predstavlja slika (25) slovesno škofovo konsekracijo. Trije škofje pokladajo novoposvečencu mitro na glavo v navzočnosti nekaterih dijakonov. Ta slika je poleg one na nasprotni strani najlepša gledé tehnične dovršenosti ter ohranitve. Zgoraj nad to sliko je (26) narejen neki škofsvetnik s črevi na motavilu, prej ko ne sv. Erazem, v kozici na oboku neki gotski okrasek. Na notranji strani slavoloka opazimo še Marijino oznanjenje, in sicer Marijo na eni strani (28), na drugi angelja (29) s trakom, na katerem je napis v gotskih minuskulih: »ave . gratia . plena . dominus . tecum«. Zgoraj je čez ves notranji del slavoloka narejena slika svetega Jurija na konju (30), ki prebada zmaja, in običajna rešena kraljičina. Na oboku sta v trikotu blizu slavoloka narejena dva evangelista, (*a*, *b*) vsak z dotično simbolično podobo in s trakom, na katerem je gotski napis dotičnega evangelista; druga dva evangelista (*c*, *d*) sta pa v srednji rombi med dvema sklepnikoma. Rebra so barvana s krepkimi rudečkastimi barvami ter obrobljena z zobčastimi okraski. Vsa ta opisana slikarija je sicer trpela vsled vlažnosti, a je vendar še dobro ohranjena. Da bo opis te slikarije popoln, naj še omenjam, da sta dve sliki tudi na notranji ožji strani ob robu posnetega slavoloka. Prva slika predstavlja trpečega stoječega Kristusa (31), kateremu iz ran teče kri v zraven stoječi kelih; na nasprotni strani je pa sv. Florijan (32). Obe sliki imata zgoraj vsaka svoj slikan gotski baldahin.

Poglejmo še enkrat na to slikarijo! Čudno se nam mora dozdevati, da je tu uprizoril umetnik skoraj same škofsvetnike. Zakaj to? Zato, ker je patron te cerkve škof, sveti Nikolaj. Prav modro je tedaj ravnal umetnik, da mu je pridružil v svoji slikariji može, ki so enako službo imeli tu na zemlji. Iz istega vzroka uprizoril je tudi lepo in mojstersko sliko škofovega posvečevanja. Gledé tehnične izvršitve smemo reči z dobro vestjo, da je ista posebno pri nekaterih slikah, najbolj kar se tiče obrazovanja pri škofih, izborna, dasi na

drugi strani zaostaja v dovršenosti ornamentika prav tako, kakor pri sv. Petru na Vrhu. Gledé na to, in ker so svetniški žari vtisnjeni v omet, se kaže jasno, da je isti umetnik, kakor pri sv. Petru, slikal tudi to cerkev sv. Nikolaja, le da se tu kaže velik napredek v tehniki.

Kje je bil ta umetnik doma? Na to vprašanje odgovarja nam zgoraj imenovani napis: »malar . zu . villach . pirger . zu laybach«. Bil je tedaj (rodom Slovenec) s Koroškega in ljubljanski meščan. Morebiti pridemo v kratkem do njegovega pravega imena v turjaškem arhivu, ali pa v kaki cerkvi, katero je odličil s svojo umetniško roko.

Koliko je stara ta slikarija? To nam spričujejo nekateri podpisi duhovnov, ki so hodili tu sem maševat, kakor tudi drugih obiskovalcev, ki so se na nji podpisali. Najstarejši napis z nerazločljivim imenom vpraskan v omet, je iz leta 1501.

Drugi napis se glasi: Hic fuit Achacius De Halbn 1523. Dalje: Hic fuit Michael Molich 1519; Hic fuit Jacobus De Igg 1549. V letu 1561: Adfuit Johannes metenore (?) coope-rator ibidem in Anno Dni 1620; adfuit Adam Pengov Coop. in Igg. Rek: »Nomina stultorum, ubique locorum« takrat menda še ni bil znan, zato je pa nekdo zapisal: »Stulti funt ifti, qui maculant locum hunc«. Nam pa ravno ta neumnost prav pride, da moremo določiti starost opisane slikarije. Po teh napisih in podpisih soditi, spada slikarija v drugo polovico 15. stoletja. Tačas je živel tedaj tudi naš umetnik, ki se je s svojo spretno, umetniško roko tu ovekovečil.

Naj omenim še, da ima tukajšnja cerkev star gotski kelih, prav zelo podoben onemu v taberski cerkvi v šent-jurijski fari, le da je še bolj priprost in brez cizelovanih okraskov na stojalu. Dalje ima tudi star misale, ki ima na prvi strani kronografikon:

DIVo NiCoLao
VIGILI naUtarUM & tUtorI
VirgInIatIs
UnIersIqUe orbIs FaUtorI
BenIgno.

in pa: Hoc Miſſale obtulerunt Nautae ex loka humillime rogantes ut quivis sacerdos ex eo celebrans eorumdem qua benefactorum commendatos haberet. Anno 1765«.

K sklepu naj omenim še dveh zvonov v zvoniku. Večji ima napis: »Opus Vincentii Samassae Labaci anno 1804«; manjši pa: »Opus Joannis Jacobi Samassa anno 1804«. Pred velikim altarjem ste luknji za sanctus-svečnike, ki so bili svoje dni v naših cerkvah sploh v navadi.

Doneski k zgodovini cerkvâ in farâ na Kranjskem.

Nabral M. Slekovec.

Med najstarejše fare na Kranjskem se sme po vsi pravici šteti črnomeljska na Dolenjskem, kajti njen početek sega v prvo polovico trinajstega veka. Ker jo je skoro ves čas njenega obstanka z dušnimi pastirji oskrboval slavni red nemških vitezov ali križnikov, je celo naravno, da se precej za zgodovino one fare važnih listin nahaja v arhivu nemškega reda na Dunaju.

Nekatere izmed teh objavimo v naslednjih vrstah — seveda le v posnetku — ob enem pa prijatelje domače zgodovine opozarjamo na knjigo: »Petteneegg, Die Urkunden des Deutsch-Ordens-Centralarchives zu Wien«, ki je precej bogat vir za zgodovino nekaterih krajev na Slovenskem.

1228, dne 18. oktobra.

Oglejski očak Bertold posveti na prošnjo svoje svakinje, mejne grofice Zofije Isterske, v krajini, imenovani Metlika, v selu Črnomelj (Schirromel), cerkev v čast sv. apostolu Petru, da bi ondotni, večinoma še v paganskih zmotah živeči prebivalci, prišli na pot resnice. Tej cerkvi pridružil je še štiri druge cerkve te krajine, katere je imenovana Zofija v dušni blagor svojega soproga, mejnega grofa Isterskega, in brata očaka Bertolda z obširnimi zemljišči obdarovala ter jim pre-

pustila desetino v Metliški Krajini. — Priče: Henrik, prošt Dienenhofski; Bertold, dekan Kranjske in Slov. Krajine; Bertold, župnik slovenjegraški; Henrik, župnik šmarijski; Henrik, župnik »von Cledme« (Smlednik?); Ulrik, korar oglejski; pl. Konrad Lengenberški; Meinhard Erimhilt; Gotfrid »von Conowe«; Rudiger Rutenberški; Konrad Gollo; Ulrik Persecke; Winther »von Ernau«; Meinhard Närenfeldski in njegov brat Rudolf; Meinhard »von Hohenau«; Albert in njegov brat Adelold Hmeljniški; Friderik Hmeljski; Ditrih Enzo in njegov brat Ditmar.¹⁾

1268, dne 4. septembra (Ljubljana).

Ulrik, vojvoda Koroške in gospod Kranjske, daruje na prošnjo svojega vicedoma in kapelana Janeza, bivšega župnika pri sv. Petru v Metliški Krajini, ono župnijo z vsemi pravicami in z vsem, kar k njej spada, nemškemu redu v Ljubljani — z določnim pristavkom, da naj redu pripadajo tudi tiste, ki bodo pozneje ondi postavljene. — Priče: Konrad, opat stiški; Ivan, opat gornjegraški; Martin, gvardijan minoritov v Ljubljani; Janez, vicedom; Henrik Helfenberški; Ruedlin Pirbaumski in njegov sin Raemig; Ortolf Mengeški (Meingotsburg); Friderik Falkenberški; Gerloh Hertenberški; Oton; Offo; Tomaž in Ortolf, bratje Kostanjeviški (Landestrost); Nikolaj in Grifo Čreteška; Engelbert Šumberški in več drugih.²⁾

1300, dne 20. aprila, Ljubljana.

Janez Ferentinski, naddijakon na Kranjskem in v Slov. Krajini, župnik ljubljanski, investira vsled ukaza oglejskega očaka Petra z dné 24. decembra 1299. l. brata Franca kot župnika v Črnomlju, katerega je prezentoval komtur nemškega reda v Ljubljani, očaku za ono župnijo.³⁾

1300, dne 13. junija, Črnomelj.

Henrik, grof Goriški in Tirolski, izroči kot zavetnik (Vogt) cerkvá oglejske, tridentske in briksenske škofije gospej Neži, hčeri Geystina, udovi po raj. Wolfinu, imenovanem

¹⁾ Petteg, »Die Urkunden des D.-O.-Centralarchives, I., 36.

²⁾ in ³⁾ Petteg, l. c., 115, 207, 208, 232 in 236.

»Chouz«, in njenim dedičem vse pravice, kakor so si jih bili črnomeljski dušni pastirji pridobili, namreč fevde v selih: »Ossewink, Gersiezen in Dolschum.» — Priče: Maintzil Turjaški, Albert in Fric Hmeljniška, Henrik Črnomeljski, Wischotzer Novotrški (Neumarkt).⁴⁾

1310, dne 10. februarja, Videm.

Oglejski očak Otobon podeli 20dnevni odpustek vsem, ki bodo ali z miloščino ali kako drugače podpirali križnike pri stavbi nove redovne hiše v Metliki.⁵⁾

1312, dne 24. aprila, Črnomelj.

Elizabeta Črnomeljska, soproga Rugerja Phephlina, daruje križnikom v Ljubljani mlin na Kropi in štiri kmetije, katere je njena mati Gizela (Geysele) bila dobila za doto. — Priče: Konrad Črnomeljski in njegov brat Henrik; Winther, sin Konrada; Rasp; Albert; Lovro; Fric; Nikolaj Boštanjski; Seifried Lilienberški.⁶⁾

1336, dne 16. aprila, Čedad.

Oglejski očak Bertrand podeli vsled smrti župnika brata Franca izpraznjeno župnijo sv. Petra v Črnomlju, duhovniku nemškega reda v Ljubljani, bratu Henriku Opavskemu, katerega mu je bil komtur prezentoval, ter naroči naddijakonu, naj ga osebno v službo uvede.⁷⁾

1337, dne 16. oktobra, Gorica.

Ivan, grof Goriški in Tirolski, zavetnik (Vogt) cerkvā oglejske, tridentske in briksenske škofije, vzame v posebno varstvo zemljišča, osebe in cerkve nemškega reda v Ljubljani, ki se nahajajo v Slov. Krajini in Metliki, namreč cerkev svetega Petra v Črnomlju s podružnicami D. Marije pri Novem Trgu (Treh Farah pri Metliki), sv. Martina ob Kolpi, sv. Križa na Vinici in sv. Štefana pod hribom Semič (unter dem Berge Ziems).⁸⁾

---

^{4), 5)} in ⁶⁾ Petteneegg, l. c., 115, 207, 208, 232 in 236.

⁷⁾, in ⁸⁾, Petteneegg, l. c., 292, 297, 326, 345, 385 in 391.

1351. dne 10. februarja, *Videm.*

Oglejski očak Otobon piše naddijakonu na Kranjskem in v Slov. Krajini, naj cerkvi D. Marije v »Awa« (pri Treh Farah), ki je podružnica župnijske cerkve sv. Petra v Črnomlju, ne nalaga prevelikih davkov, kajti komtur Oton v Ljubljani se je zaradi tega bil pri njem pritožil.⁹⁾

1358, dne 15. februarja, *Videm.*

Oglejski očak Nikolaj imenuje duhovnika nemškega reda, Janeza Trebenjskega, župnikom pri sv. Petru v Črnomlju, katerega mu je bil deželni komtur avstrijski, Janez Rinehenburški, po smrti župnika Henrika Opavskega prezentoval.¹⁰⁾

1379.

Janez, župnik v Rogatcu, se odpove cerkvi sv. Petra v Črnomlju s podružnicami sv. Martina, D. Marije, sv. Štefana in sv. Križa. — Priče: Konrad, opat stiški; dominikani in minoriti v Ptujju in Konrad, župnik ptujski.¹¹⁾

1383, dne 13. februarja, *Čedad.*

Oglejski očak kardinal Filip »von Alencon«, škof sabinski, imenuje brata Alberta Schwanberškega, duhovnika nemškega reda v solnograški škofiji, župnikom pri sv. Petru v Črnomlju, ker se je brat Mihael bil z dovoljenjem komturja Henrika v Metliki župniji odpovedal in je deželni komtur avstrijski Wernher Ubesheimski mu Alberta prezentoval.¹²⁾

1383, dne 21. junija.

Brat Franc, generalni vikar oglejskega očaka Filipa, podeli 80dnevni odpustek vsem, ki bodo cerkev D. Marije v Metliki na dan sv. Ivana Krst. obiskali. Takrat sta bila posvečena prezbiterij in glavni altar.¹³⁾

1388, *Črnomelj.*

Martin, sin Miheca, proda Martinu in njegovemu sinu Juriju svojo hišo v Črnomlju in njivo na hribu tik njive komturja Alberta za 3 marke. — Priči: Tiebolt Črnomeljski in Janez Mehovski (Meichauer).¹⁴⁾

^{9), 10), 11)} in ¹²⁾ Pettenegg, l. c., 292, 297, 326, 345, 385 in 391.

¹³⁾ in ¹⁴⁾ Pettenegg, l. c., 391, 398, 403, 407, 414 in 427.

1390, dne 6. februarja, Črnomelj.

Ivan »von Rymmel« proda Juriju, Martinovemu sinu, Vrhovščak imenovanemu, in njegovi soprogi dvor na hribu zunaj Črnomlja in vinograd »auf dem Tiefenthaler Berg« za 24 mark beneških šilingov. — Priče: Ivan, župan »von Tiefenthal« in gornik, Janez Radovan in Pavel Persetič, meščana v Črnomlju, in Ožbald, tamošnji sodec.¹⁵⁾

1393, dne 25. julija.

Janez Mehovski (Hansil der Meichauer), sin Wülfinga, in njegova soproga Katarina prodasta Albertu, župniku pri sv. Petru v Črnomlju, in tamošnji župnijski cerkvi kmetijo v »Tiefenthal-u« za 12 mark beneškega denarja. Denar se pri cerkvi naloži kot ustanova za Wintherja Gutteneckerja. — Priča: Diebold Črnomeljski.¹⁶⁾

1398, dne 17. aprila, Videm.

Oglejski očak Anton imenuje in potrdi duhovnika nemškega reda Janeza, katerega mu je bil deželni komtur Walrab Svibenski po smrti župnika Alberta Schwanberškega prezentoval, župnikom pri sv. Petru v Črnomlju, župniku v Šmihelju pri Krki, Ropertu Mindorferju pa ukaže, naj ga umesti. Že dne 20. marca 1398 je očak duhovniku v Črnomlju Nikolaju Kostanjeviškemu naročil, naj običajni razpis župnije pribije na vrata cerkve sv. Petra.¹⁷⁾

1402, dne 25. maja, Črnomelj.

Gerhard Donersberški proda Janezu, župniku v Črnomlju, in njegovim naslednikom neobdelano kmetijo v Dragatušu za 5½ marke beneškega denarja. — Priče: Tybold Črnomeljski in »Hänslein«, sin Wulfinga Mehovskega (Meichau).¹⁸⁾

1404, dne 5. julija, Tunjce (Tinez), v župnišču.

Peter, sin Hildebranda iz Eisenacha, klerik moguncijske škofije in javni notar, potrdi v postavni obliki, da sta duhovnik oglejske škofije Janez Lernkopf iz Slovenjega Gradca, župnik v

---

¹⁵⁾, ¹⁶⁾, ¹⁷⁾ in ¹⁸⁾ Petteneegg, l. c., 391, 398, 403, 407, 414 in 427.

Beli Cerkvi, in Viljem, župnik v Šmihelju pri Novem Mestu, menjala s svojima župnijama. Šmiheljsko župnijo, katere patron je bil vojvoda Viljem Avstrijski, je dobil Janez, župnijo sv. Andreja v Beli Cerkvi pa Viljem. — Priče: Mihael Višnjegorski, Jakob iz Ljubljane in Konrad Noydt »von Bethstete«, župnik.¹⁹⁾

1406, dne 24. avgusta.

»Mertel der Fenkenberger« zastavi bratu Nikolaju, župniku pri sv. Petru v Črnomlju, dve kmetiji v semiški fari za 50 cekinov. — Priči: »Henslin«, sin raj. Wulfinga Mehovskega, in Jurij Mindorffer.²⁰⁾

1407, dne 7. junija, Videm.

Oglejski očač Anton imenuje duhovnika nemškega reda, Janeza iz vircburške škofije, katerega mu je po smrti župnika Nikolaja bil deželni komtur Peter Lynnegger prezentoval, župnikom pri sv. Petru v Črnomlju ter ukaže župniku Juriju v Toplicah, naj ga umesti.²¹⁾

1424, dne 8. septembra.

Friderik Semenič, župnik na Vinici, in njegova brata Albert in Gregor prodajo polovico vinograda, Vinomer imenovanega, pri »Braslawsdorf-u« z uradom in desetino vred, potem dve kmetiji ravno tam, vse v metliški fari, duhovniku nemškega reda Petru, župniku v Črnomlju, za 120 mark furlanskega denarja. — Priče: Hans Hohenborter, glavar v Metliki, Janez Vaizzt, gradnik v Mehovem, Henrik in Ivan Črnomeljska.²²⁾

1432, dne 7. januarja.

Erazem Jamski (Lueger) proda Petru, župniku v Črnomlju, tri dele svoje desetine v vasi, imenovani »auf der Brücke bei Rosseck«, v šmiheljski fari, za 50 funtov vinarjev. — Priča: Hans Hohenwarter, glavar v Metliki.²³⁾

---

^{19), 20), 21), 22)} in ²³⁾ Petteneq, l. c., 434, 439, 440, 482 in 500.

1455, dne 10. avgusta, Metlika.

Peter Ehrlich, sodec v Metliki, in svetovalci ustanovijo z dovoljenjem deželnega komturja Janeza Pomersheimskega pri farni cerkvi v Metliki kapelanijo.²⁴⁾

1456, dne 15. junija.

Peter Bartočič, meščan v Črnomlju, proda Lovrencu Leuschner-ju, duhovniku nemškega reda in župniku pri svetem Petru v Črnomlju, in njegovim naslednikom njivo pri Črnomlju, »Draga« imenovano. — Priči: Viljem Semenič in Jobst Gretzperger.²⁵⁾

1466, dne 16. novembra, Črnomelj.

Peter Vehovec proda svoj dvor pri Črnomlju »am Püchel« duhovniku Bolfenku Han-u, komturju v Metliki in župniku v Črnomlju, za 41 cekinov. — Priče: Hans Segrer, sodec v Črnomlju, Vrban, sluga gospoda Gašparja Črnomeljskega, Vid Glažar, Martin Štih, Janez Sluga, Gregor Tešina, Mihael Osjela, vsi meščani v Črnomlju.²⁶⁾

1466, dne 13. decembra.

Gašpar Leimtasch prepusti Konradu Höltzel-nu, komturju v Ljubljani, in Bolfenku Han-u, komturju v Metliki in župniku v Črnomlju, dva mlina na Kolpi in 4 kmetije v Radabišu, za kar mu imenovana dasta 5 kmetij v Dolu, v šmarijski fari. — Priči: Gašpar Meltz, upravitelj na Kranjskem, in Martin Schnitzenbaum.²⁷⁾

1468, dne 24. februarja, Novi Trg pri Metliki.

Viljem Gramen, župnik v »Weitz-u« (Vinica) in Andrej Hohenwart, najvišji stolnik na Kranjskem in glavar v metliški grofiji, in Suzana, njegova soproga, potem Bernard Khaker in njegova žena Neža ustanovijo v farni cerkvi sv. Nikolaja v Metliki pri altarjih sv. Andraša, sv. Jakoba in sv. Jurija tri kapelanije ali beneficije.²⁸⁾

---

²⁴⁾, ²⁵⁾, ²⁶⁾, ²⁷⁾ in ²⁸⁾ Petteg, l. c., 541, 544, 557 in 561.

Nova geološka preiskava kranjske dežele.

Spisal Ferdinand Seidl.

Smoter najobsežnejšemu oddelku geologije je: spoznavati, kako sta se razvijala in zvrševala zemeljska skorja in pa nje prebivalstvo od prvega početka do sedanjega stanja. Kameniti skladi zemeljskega ogrodja so geologu isto, kar zgodovinarju listine. V njih shranjeni okameneli ostanki živalij in rastlin so hieroglifi, ki ga vodijo korak za korakom od zgodnje pračavnosti do sedanje dobe.

S temi teoretiškimi nalogami geologije pa se čestokrat spajajo praktiški odnošaji. Najimunitnejše koristne rudnine se nahajajo v skladih zemeljske skorje, in geološka preiskava pokaže, kje se dobé njih ležišča, in pa, ali so dovolj obsežna in bogata. Ako navaden človek slučajno najde premog, kako rudo itd. in se drzne dozdevni podzemeljski zaklad sam vzdigniti, se mu kaj lahko zgodi, da se pokori za svoje podjetje s preizkušnjo, da je potratil denar in delo za stvar, ki sploh ni ničesar obetala. To se je že marsikje dogodilo in tudi na Kranjskem še v ravnokar preteklih letih. — Ali ne le rudarska podjetja, tudi vse večje vodovodne in prometne naprave se dandanes izognejo marsikaterim bridkim preizkušnjam s tem, da se započnó le na podlagi ugodne izjave geološkega izvedenca.

Geološka preiskava obsežnih delov zemlje je torej važna za teorijo in prakso. Ob enem pa je silno težavna, ker zahteva mnogo trudapolnega, dolgotrajnega strokovnjaškega dela in velikih stroškov. Toliko podjetje utegne le država zasnovati. Obsežne geološke preiskave spadajo torej med državne naloge. Angleška je dala v tej stvari vzgled. Kmalu ji je sledila — to smemo z zadovoljstvom naglasiti — Avstro-Ogrska, in polagoma skoro vse evropske države.

Leta 1849. je bil na Dunaju ustanovljen c. kr. državni geološki zavod, in v letih 1850—1862. je isti oskrbel prvo natančnejšo preiskavo vse monarhije. Geologi so porazložili svoja spoznanja v obilici razprav, ki so se tiskale v debelih

letopisih imenovanega zavoda, sami so delali geološki zemljevid v merilu 1 : 28800, in sicer vsak svoj kos; tedanji ravnatelj zavoda, Fr. pl. Hauer, pa je strnil dela poedincev in leta 1868. javnosti predložil geološki zemljevid vse monarhije v merilu 1 : 576000. (cena 45 gld.) Sicer so oddajali in geološkem zavodu tudi poedine liste v merilu 1 : 144000, a le proti naročilu, ker so jih sproti s prosto roko izdelovali. Seveda je bila cena tem listom precej visoka.

Kranjsko so bili v letih 1856—1859. preiskali geologi: Peters, Lipold, Stache in Stur. Naslanjati so se mogli že na preiskave, ki so jih priobčili zlasti: Hacquet, A. Božé, L. pl. Buch, A. pl. Morlot, F. pl. Rosthorn in drugi.

V zadnjih desetletjih se je storilo v drugih državah toliko, da se je visoko popelo podrobno geološko znanje. Temu primerno se od geoloških zemljevidov vedno več zahteva. Posebno odlično, doslej neprekošeno delo se je zvršilo na Nemškem.

Zatorej so se odločili v obeh polovicah naše države, da se geološko na novo preišče vsa monarhija, in sicer tako, da črtajo poedini strokovnjaki v merilu 1 : 25000, potem pa se izroči vse delo v tisk in prijavi v merilu 1 : 75000 znanih specijalnih kart. Jako težavno tehniško zvršitev tiskanja v barvah je prevzel za totransko državno polovico sloveči vojno-geografski zavod na Dunaju. Potom tiska razmnoženo delo bo pristopno širšim krogom po primeroma nizki ceni.

Hoteč preizkusiti domače moči v vsakem oziru, se je preiskal in upodobil med najprvimi eden najtežavnejših oddelkov države, in že je znameniti uspeh velikanskega podjetja zagledal beli dan. To je geološki zemljevid vzhodnih Karavank in Kamniških planin.¹⁾ Delo se nazivlje:

Die geologische Karte der östlichen Ausläufer der Karnischen und Julischen²⁾ Alpen (Ostkarawanken und Steiner

¹⁾ Prvi za poskušnjo izdani list upodablja geološke razmere Olomuca in okolice na Moravskem. Drugi je naš zgoraj imenovani zemljevid.

²⁾ Po novi, izvrstno utemeljeni razdelitvi vzhodnih Alp (Boehm, Eintheilung der Ostalpen. Penk, Geographische Mittheilungen, Wien 1887, I. Band. Mit einer Karte 1 : 1000000) spadajo Kamniške planine k Julskim in so njih vzhodni odrastek.

Alpen). Aufgenommen im Auftrage der geologischen Reichsanstalt in den Jahren 1885—1891 von Friedrich Teller. Topographische Grundlage: Spezialkarte der österr.-ung. Monarchie 1 : 75000, Zone 19, 20, Col. XI, XII, Wien 1895. Verlag der geologischen Reichsanstalt, Wien III, Rasumofskygasse 23. In Commission bei R. Lechner, k. u. k. Hof- und Univ.-Buchhandlung I. Graben 31. Izmed teh štirih zemljevidov obsega prvi okolici Železne Kaplje in Kokre, drugi okolico Mozirja, tretji Spodnjega Dravberga, in četrti Velikovca. Slučaj je torej naklonil, da je nova geološka preiskava mimo kosa Štajerske in Koroške del naše kranjske deželice izmed vseh ozemelj monarhije skoro najprvo upodobila. V poletnih mesecih leta 1895. in 1896. pa je drug del Kranjske, namreč list pasa 22, kolone X z okolico Postojne in Ajdovščine na novo poučeval geolog dr. F. Kossmat. Torej imamo povoda dovolj, da v »Izvestjih« naznanimo velikansko podjetje geološkega državnega zavoda, in da svojim rojakom priporočamo, naj je na domači zemlji pospešujejo, kolikor utegnejo.

Geološkemu zemljevidu je odlični strokovnjak Teller dodal skupna pojasnila: Erläuterungen zu der geologischen Karte der östlichen Ausläufer der Karnischen und Julischen Alpen. Wien 1896, obsegajoča 262 strani.³⁾ Več podrobnih člankov pa je prijavil sproti med svojo preiskavo v istodobnih letnikih »Verhandlungen der geologischen Reichsanstalt«. Tudi drugi preiskovalec Dr. Fr. Kossmat je obelodanil kratke opazke o geološki zgradbi Nanosa: »Vorläufige Bemerkungen über die Geologie des Nanosgebietes«. Verhandl. d. geol. Reichsanstalt 1896.

Tellerjevi zemljevidi so jako pestri. Naznanjajo namreč na preiskovanem ozemlju nič manj nego 7 različnih vrst prodorin (eruptivnih hribin), ki so prihrule v raznih geoloških dobah iz zemeljskega jedra liki lave današnjih vulkanov, in pa usedline ali sedimentarne formacije v 61. po starosti ali izobrazbi ločenih oddelkih. Te so se sesedale večinoma iz

³⁾ Geološki zemljevid s pojasnili vred stane 7 gld. 50 n.

morja sledečih si geoloških dob ter se navrhovatile druga vrhu druge v skladih ali nasadih. Prostor, ki ga zavzemajo prodorine in usedline na površju, je označen z raznimi barvami; kako skladi visé in držé, pa z znamenji, ki običajno služijo temu namenu. Upodobljena so celo neznatna nahajališča te ali one tvorbe, če tudi pokrivajo manj kot 1 km² površja!

Zatorej se čudimo ne le napornemu strokovnjaškemu pritrudu geologa Tellerja, nego nič manj tudi popolnosti tehniške zvršitve. Vsa živahna geološka mnogoličnost je tako ugodno upodobljena, da je ostala na zemljevidih členovita orografska slika planinskega sveta Karavank in Kamniških gorá vendar še izpod barv dovolj vidna.

Zemljevid in razprave, ki ga tolmačijo, nas uče, da je geološka zgradba upodobljenega gorovja zelo zamotana. Razločno pa spoznavamo poglobitni načrt v treh vzporednih, od zapada proti vzhodu držéčih panogah apnencev in dolomitov (grintavcev) triadne dobe. Najsevernejša od njih je glavna panoga Karavank (z Obirjem, Pečo in Sv. Uršulo). Strmo se dviguje iz celovške kotline, ki je po svojem nastanku prav taka udrtina, kakor ljubljanska kotlina. Ob Ljubelju se je odcepila druga ozka panoga, ki se raztega vzporedno s prvo, in se najviše vzpenja v Košuti in Ovčevi. Tretjo panogo tvori oblastna skupina Kamniških planin, ki so že po svoji vnani podobi vzhodni odrastek Julskih planin. Vsa masa triadnih skladov, iz katerih so te tri panoge, se je sesedla celotno iz morja. Mogočne podolžne pokotine so jo še le razdelile. Tako se je zgodilo, da so med imenovanimi tremi panogami beli dan zagledali starejši skladi, ki so podlaga triadnim; pa tudi eruptivne hribine so po prelominah prodrle iz zemeljske notrine.

Menda nikjer ne leže skladi vodoravno, kakor so se sesedli iz morja, nego močno in strmo so nagubani.⁴⁾ Velikanske gube so po dolgem in povprek prepočene in vrhu

⁴⁾ Kakova prirodna sila je to učinila, to se pojasnjuje n. pr. na strani 356. Ljubljanskega Zvona XV. l. 1895.

tega prevržene ter prerinjene, in sicer večinoma proti severu, na južnem robu gorovja pa so obrnjene na nasprotno stran; zlasti se to vidi ob Šenturški Gori pri Kamniku. Tam se začena prelomina, ki se nadaljuje skozi Črno dolino proti vzhodu v dolino Drete mimo Gornjega Grada. Ob tej pokotini se je odtrgala in proti jugu pobesila Menina Planina, pravi odlomek Kamniških planin.

Ljubljanska udrtnina je odkrhnila Kamniške planine na zagadni strani, Savinjska pa proti vzhodu; zatorej ob črti, ki gre blizu Luč proti Bistri (Wistra) na Koroškem, izgube celokupnost.

Znamenita je nekoliko usločena pokotina, ki gre preko Spodnjega Jezera (Unterseeeland) v dolini Kokre proti Bistri na Koroškem. Tam se spoji z drugo od zapada proti vzhodu speljano prelomino. Od te se pa blizu Smrekovca odcepi znamenita pokotina, ki je zarezana preko Šoštanja, Velenja in Vojnika. Ob tej iznenadno premočrtni pokotini se je izlila iz zemeljske notrine cela vrsta žarečih eruptivnih hribin, ki, ohlajene in skrepenele, tvorijo Travniki, Kameneni Vrh, Smrekovec in nizke gore pri Beli Vodi, Velenju, Dobrni in Vojniku. Dandanes skozi pokotino prihaja le gorka voda toplic pri Dobrni in Topolščici.

Udrtnina med kamniškimi planinami, vzhodnim koncem Karavank (Sv. Uršulo) in Pohorjem je odprla pot terciarnemu morju, ki je segalo od Ogrske in sosednje Štajerske na Kranjsko in je imelo tu zalive in dolge ozke fjorde. Večinoma na njegovem dnu so se sesedli peščenjaki, lapor, opoka in druge terciarne oborine, ki dandanes tvorijo mnogo rodovitnih tal na Spodnjem Štajerskem in ob planinskem robu ljubljanske kotline.

Jugozapadni odkrhnjeni rob Pohorja, imenovana pokotina (Smrekovec-Šoštanj-Velenje-Vojnik) in gornja Savska dolina z vzhodnim robom Ljubljanske kotline so črte, ki nas iznenadjajo, ker teko vzporedno med seboj in s podolžno osjo Jadranskega morja. Podoba je, da je premikanje v zemeljski skorji, ki jih je ustvarilo, že pripravljalo nastanek

one kadunjaste udrtime, katero je zalilo morje, današnja Adrija. Zatorej nahajamo tem več sledov o enakih pripravljalnih dogodkih v Dinarskem gorovju, ki se začena na južni meji Julskih planin in se nadaljuje preko Dolenjske in Notranjske na balkanskem polotoku. Ondod se čudimo dolgim od severozapada proti jugovzhodu držečim gubam, v katere je potisnila orjaška prirodna sila skalnate sklade gorovja in ustvarila dolga slemena in planote ob jadranski obali. Podolžne in povprečne pokotine so razkosale trdo gradivo, ki se je nagubavanju upiralo. Ob nastalih prelominah se je potem nadaljevalo premikanje, ki je bilo tem izdatneje, čim bliže je bilo Adriji. Zatorej vidimo ob Sori in gorenjem toku Kolpe še sklade premogovne tvorbe na površju. Sosedna gorska proga pa, ki tvori Trnovsko planoto in dalje proti jugovzhodu Snežnik, se je že globeje pogreznila; nje premogovna podlaga ne doseže več površja, nego počiva v globočini, pokrita od skladov mlajših dob nad njo navrhovačenih. Triadni skladi so v tej panogi najstareše gradivo, ki gleda še solnčni dan. Na jugu Vipavske in Reške doline pa so tudi trijadni utvori potopljeni v globočino in le kredni ter še mlajši skladi tvorijo današnje površje Istre in obližje Tržaškega in Reškega zaliva. Še južneje so tudi ti pogreznjeni, in sicer toliko, da so jih zalili valovi sinje Adrije.

Geološka zgodovina naše domače zemlje, ki smo jo tu očrtali v bistvenih potezah, spada med najzanimivejše naloge znanstva. Pojasnila sta nam jo zlasti sedanji ravnatelj geološkega zavoda na Dunaju, G. Stache (G. Stache, Übersicht der geologischen Verhältnisse der Küstenländer von Österreich-Ungarn 1889) in pa E. Suess (E. Suess, Antlitz der Erde).

Imenovane kratke opazke dr. Fr. Kossmata poročajo le o malem kosu naših domačih tal in pripovedujejo bistveno to-le:

Sprednji, južnozapadni del Hrušice z Nanosom vred grade apnenci starejše in mlajše kredne tvorbe, isti, ki tvorijo tudi Kras med Sežano in Sočo. V Vipavski dolini pa leže večinoma opoka in peščenjaki naslednje tercijarne tvorbe. Enako

menjavo opoke in peščenca v Švici zovejo fliš, in to ime je prešlo tudi v znanstvo. Tudi tega ozemlja zgradba je jako zanimiva.

Pri Vrhpolju blizu Vipave leže kredni in fliševi skladi drug nad drugim, kakor so nastali, toda ne v prvotni leži, nego so tako pridvignjeni, oziroma pogreznjeni, da vise v kotu $30-40^{\circ}$ proti severozapadni strani. Ako pa gremo po dolini ob pobočju planote proti jugovzhodu, tedaj zapazimo, da skladi vedno strmeje vise in se ob jednom zasuknejo: pri Vipavi so proti zapadu naklonjeni v kotu 45° , v Klajniku še v večjem, severno od Vrat pri Št. Vidu stoje po koncu, nadalje se sklonijo nazaj, prekucnejo se, in zatorej v vsem južnem oddelku Nanosa vise proti severovzhodu v kotih $30-50^{\circ}$ ter kažejo odkrhnjene konce Vipavski dolini. Pri tem seveda fliševi skladi, ki sloné pri Vrhpolju še normalno nad krednimi, pridejo pod prevržene apnence, torej v ležo, ki je naravnemu starostnemu redu čisto nasprotna. Besede, s katerimi izkušamo znameniti položaj predočiti, nimajo dovolj moči, da bi poučile onega, ki ne stoji pred 14 kilometrov dolgimi in 700—1100 metrov visokimi stenami orjaške Nanosove planote, o velikanski prirodni sili, ki je prevrgla stotine obsežnih skalnatih skladov tako, kakor mi prevržemo liste knjige, želeč pogledati »kazalo« na nje končnih straneh. In kaj je učinila ista sila, ki je trde, neelastiške apnenčeve sklade prevrgla, z rahlejšimi nasadi opoke in peščenca? Ume se, da niso ostali v prvotni vodoravni leži. Na poti od Gorice proti Razdrtemu je Vipavska dolina vedno ožja; to je zato, ker je pomikanje skalnatega ogrodja proti Adriji na istem potu vedno silovitejše bilo in je konečno pri Razdrtem sklade celo prevrglo; fliš pa, ki pokriva dno Vipavske doline, je stisnjen in zgneten v gube in sicer najbolj na ozkem južnovzhodnem koncu doline.

Natančni opazovalec dr. Kossmat ni prezrl, da ob Nanosovem pobočju fliš ne sega vseskozi do iste nadmorske višočine. Pri Razdrtem ga nahajamo še v visokosti 800 metrov, potem pa vedno nižje, in v Vipavi neha celo že v višini

100 metrov. Zatorej umejemo, da prihaja največji del v Nanosu nabrane vode v Vipavskem trgu kot izvir reke na dan, kajti opoka je nepropustna podlaga močno razpočenemu prevrženemu apnencu Nanosove planote.

Da so se apnenec, opoke in peščenjak sesedli na dnu morja, omenjamo le mimogrede.

Vprašanja o morebitnem nahajališču živega srebra v Vipavski dolini v zvezi z onim v Idriji se ne dotikajo kratke »opazke«, o katerih poročamo.

Pisatelj teh vrstic je imel prijetno priliko, da je v šolskih počitnicah l. 1896. spremljal geologa dr. Kossmata pri preiskavi Trnovske planote, Hrušice in Vipavske doline. Osvedočil se je, s kolikim trudom geolog zbira podatke, s katerimi spozna dogodke davnih geoloških dob. Kompas in kladivo sta mu orodje, ki mu pomagata, da uporablja drugod pridobljeno znanje geološke vede; da raztolmači, kar pred seboj vidi, in spaja v zaželjene nove spoznatve. Skrbno opazuje gradivo in ležo skladov, zbira kose od njih, da jih more kasneje primerjati, išče okamenine, ki so mu spomeniki organskega stvarjenja, in vse, kar je opazil, zabeleži na mestu v zapisnik. Tako hodi geolog od kraja do kraja, da bi svoje ozemlje kolikor moči natanko pregledal. Čas počitka, ki ga zahtevata truplo in neugodno vreme, porabi, da izlušči petrefakte iz njih kamnatih rakev, zabeleži zemljeznanske opazke v specijalni zemljevid, da bi si pridobil pregled o splošni leži skladov, riše geološke profile in načrte itd.

Ker so naloge tako mnogolične, utegne marsikatera posebnost preiskanega ozemlja uiti očem opazovalca, ki se povsod mudi le kratek čas. Zatorej strokovnjak hvaležno sprejme dobro došla mu opazovanja in najdbe razumnikov, ki so po več let imeli priliko spoznavati okolico svojega stalnega bivališča in so kot prijatelji prirode na izprehodih in službenih potih slučajno našli kako okamenino ali celo zasledili bogato nahajališče okamenin, dalje onih, ki poznajo kamnolome in druge kraje, kjer so skalnati skladi goli, nepokriti od grušča in prsti, ali pa vedo o malih nahajališčih hribin, ki so sicer

v okolici redke itd., ali celo sami hranijo doma zbirko okamenin in hribin. S takimi prispevki vsakdo, ki hoče in utegne, pospešuje delo geologovo in posredno koristi ob enem domoznanstvu. Na ta način so novo preiskavo Trnovske planote, Kriške Gore in Hrušice hvalevredno lajšali gg. učitelji ljudskih šol, logarji in zasebniki. Seveda so zbirke deželni muzejev zaklad, katerega strokovnjak ne zamudi izkoristiti, predno gre na delo. V takih zbirkah pa so tudi prispevki, katere so pošiljali prijatelji domoznanstva leto za letom.

Škoda je le, da so v zasebnih in javnih zbirkah nahajališča okamenin in hribin včasih presplošno zaznamovana. In vendar je potrebno, da je kraj, kjer se je okamenina našla, tako natančno zabeležen, da ga more geolog z gotovostjo zopet poiskati, sicer najdena stvar dostikrat nima posebne vrednosti.

Pričujoče vrstice nimajo le namena, na ta pogoj opozoriti, nego tudi sploh izpodbujati, da bi prijatelji domoznanstva marljivo pošiljali svoje zemljeznanske in paleontološke najdbe našemu, v nekaterih oddelkih preznamenitemu deželnemu muzeju v Ljubljani. Novo geološko preiskavo Kranjske pa naj bi izvolili na imenovani način pospeševati gg. duhovniki, učitelji ljudskih šol, profesorji prirodopisja, zemljemerci, logarji in drugi zasebni prijatelji domoznanstva.

Državni geologi, ki so pred štirimi desetletji Kranjsko prvič proučevali, niso zamudili javno izreči zahvalo mnogobrojnim gospodom, ki so pospeševali njih naporno delo. Naj bi se nova preiskava, ki se je začela in se bo vršila še nekaj let, po vsi deželi še prijaznejše podpirala; saj je dandanes zanimanje za prirodoslovje živahnejše in bolj razširjeno, nego je bilo pred 40. leti.

Še eno željo bodi dovoljeno tukaj javno izreči!

Velika, krasna sobana je v ljubljanskem deželnem muzeju odločena za zemljeznansko in paleontološko zbirko. Ali do današnjega dne je le majhen del teh prirodnih zakladov v nji zastopan. S sedanjo novo, podrobno preiskavo je dana redka prilika, da se zasnuje popolna zbirka, ki bi, kolikor

moči, natanko poučevala o kakovosti rudninskih tal vse de-
žeze in o nje prominolem živalstvu in rastlinstvu; saj bi vsak
kos izbral izkušen strokovnjak!

Ako odločilni krogi odobravajo tukaj sproženo misel,
bodo poskusili doseči, da c. kr. državni geološki zavod svoje
za preiskavo Kranjske odločene geologe primerno pooblasti,
in da bodo le-ti gg. strokovnjaki toliko blagohotni ter od-
menijo dublete svojih zbirk deželnemu muzeju v Ljubljani.

Mali zapiski.

Škofa Hrena spominik. — Kakih petnajst korakov od šentpe-
terskega mostu stoji na Žitnem trgu sredi preproste železne ograje na
dvostopnem vznožju kamenit križ na lični strani z majhno podobo Kri-
žanega, na robu, obrnjenem proti Ljubljani, pa z vzbočenim kipom ža-
lostne Matere božje. Pod Marijino podobo se komaj razločijo besede:
MONSTRA|TE ESSE|MATREM. Razpelo sloni na stebru, ki ima v go-
renjem delu izklesano škofovsko palico, nad njo mitro, pod njo pa na
desni strani palice Hrenov, na levi škofijski grb. Pod grboma deli pa-
storale ta-le napis: ARA||ET VIA|COE||LI|16||22. V dnu stebra na-
hajamo letnico obnovitve: Restaur.|1842. Vznožje oklepa jedva čitni
napis, obsegajoč začetni črki Hrenovega imena in njegovo geslo: TH.
EPVS. LAB|TERET LABOR|ASPICE PRAEMIVM.|ANNO DNI
MDCXXII. Spominik je blizu 5 m visok. Okrogli steber je pri sredi počen.

S tem spominikom se spaja pripoved o napadu protestantov na
škofa Tomaža Hrena. Kronika šentpeterske župe, spisana po raznih virih
v novejši dobi, veli, da je Hren po dolgem prestanku znovič vvel procesijo
presv. Rešnjega Telesa. Vodil jo je baje preko brvi, ki je držala
čez Ljubljano tam, kjer je sedaj šentpeterski most. Spremljali so škofa,
nesočega Najsvetejše, kovači, ki so bili zvesti ostali sv. katoliški veri.
Oni so se hrabro po robu postavili krivovercem, ki so onostran brvi
navallili na Hrena, ter jih v beg zapodili. V spomin na to zmago je
baje postavljen kameniti križ. Ljubljanski kovači so se potem vsako leto
o Telovem vdeleževali procesije pri sv. Petru. Kovaški mojstri so pri-
hajali s svojimi pomočniki k prvemu duhovnemu opravilu, spremljali so
duhovnika pred oltar s plamenicami in s svečami, po povzdigovanju so
šli krog oltarja k darovanju. Pri sprevodu so nosili pomočniki nebo,
mojstri pa so svetili s plamenicami. Kovaško bandero s sliko sv. Eligija
nosijo kovaški pomočniki še dandanašnji pri šentpeterski procesiji. —

Napad protestantov, zmago katoliških kovačev in vdeležbo poslednjih pri omenjenem sprevedu opisuje isto tako, kakor šentpeterska kronika, H. Costa v »Reiseerinnerungen« meneč, da je v spomin na to zmago postavljen Hrenov križ, kakor trdi ustno izročilo.

Inačico te pripovedi, ki sta jo za Costo povzela P. pl. Radics in I. Vrhovec, nahajamo v nekem stiškem rokopisu, kateremu je pisatelj najbrže znani izdajatelj zemljevida Kranjske dežele (1744) Janez Dizma Florijančič. On poroča, da je škof Hren, katerega proslavlja kot drugega Gregorija VII., pozval svoje podložnike tlačane tjakaj, kjer je izprva stalo znamenje, da bi mu bili na pomoči, kadar bo izganjal protestante iz Ljubljane. Ti pa so o pravem času odšli, ne da bi jim bilo treba sile delati. Zato je postavil Hren na tem kraju podobo žalostne Matere božje, kateri je bil izročil mesto v varstvo. Ta kip je stal nekaj korakov v stran od sedanjega spominikovega stajališča ter je bil drugačen, kakor je dandanašnji.

Napad na škofa Hrena ni zgodovinski dokazan. Procesije presv. Rešnjega Telesa ni bilo treba znovič vvajati Hrenu, ker nikdar ni bila odpravljena v Ljubljani. V tem se moti Dolničar,¹⁾ ki k l. 1611. omenja, da so tedaj zopet vveli tu procesijo o Telovem. Obhajali so jo že prej jako slovesno. Jezuitski sodobni kronist poroča, da se je vršila l. 1600. s tako svečanostjo, da so se krivoverci in katoličani čudili. Ko je nosil škof po mestnih ulicah in trgih Najsvetejše, so se držali krivoverci psovok ter pridno opazovali vso svečanost. Katoličani so spremljali presv. Telo, bolniki so gledali skozi okna, hvaleči Boga. Slišale so se besede: Štirideset let že ni bilo tolike svečanosti na ta dan; kajti zaradi brezbožne drznosti krivovercev je tako opešala Telovska procesija, da se je noben odličnjak ni upal vdeležiti ter spremljati pod podobami navzočnega Boga, dasi so duhovniki, oblečeni po duhovsko, vsako leto izšli s procesijo (»licet clerus accinctis sacris quotannis prodiret«). Hren je torej le z večjo slovesnostjo jel praznovati omenjeni spreved. Navala protestantov na škofa o Telovem ne omenja noben pisatelj 17. stoletja, ne omenja ga niti Hren v svojih dnevnikih. Verjetnejša je stiška vest, da se škof ni čutil dovolj varnega sredi poluteranjene Ljubljane, ter je zato namignil svojim tlačanom, naj bodo pripravljene, če bi se zvršil kak napad na procesijo. Ljubljanske kovače opeva J. Cigler po narodni pripovedki ne kot zmagovalce protestantov, nego kot junake v boju zoper Turke, katere so baje z gorečim železom odgnali, ko so se lotili cerkve sv. Petra hoté jo požgati, odtod izvira po tej verziji njihova vdeležba pri šentpeterski procesiji.

¹⁾ 1611. Solemnitas festi Theophorici ob hæreticorum irreptam pravitate aliquot annis interrupta, omni triumphali decore, ac festivitate, denuo celebrari cœpta. Joann. Greg. Thalberg, Epitome Chronol. 66.

Po vsem sodeč menim, da Hrenov spominik ni znak kake posamične fiziške zmage katoličanov nad krivoverci, nego je spominik splošnega zmagoslavja katoliškega pravoverstva nad protestantstvom, postavljen ob Hrenovi škofovski 25letnici.³⁾ Na njem je dvakrat zabeležena letnica 1622. Tedaj je bila borba z novoverci popolnoma dovršena. Čujmo, kaj poroča škof Hren v svojem dnevniku o tem letu! Poleg potresa, ki je vznemiril Ljubljano in ž njo mnoge druge pokrajine o prazniku vnebohoda dne 5. maja 1622 (Terrae motus magnus et tremendus, circa meridiem, in die ascensionis Domini, quae fuit 5. maji 1622, spatia terrarum peruasit latissime.), omenja dveh slovesnostij, ki pričata, da je bila Ljubljana znovič do cela katoliška. Prvi slavnostni dogodek je procesija presv. Rečnjega Telesa, ki se je do tedaj v nedeljo v osmini Telovega obhajala z jako neznatno svečanostjo po pokopališču krog stolnice sv. Nikolaja, to leto pa se je s škofovim dovoljenjem vršila iz šentjakebske cerkve po gorenjem delu mesta. Prva postaja je bila pod lipo na starem trgu pri vodnjaku nasproti stiškega opata domu (ad Tiliam Fontis, è regione Domini Abbatis Sithicen.); druga je bila tam, kjer se pride z Grada doli (menda blizu sedanje cerkve sv. Florijana), nasproti bihaškimi ali hrvaškimi vratom³⁾ pred hišo zlatarskega mojstra Saksa, ki je bil poprej najhujši krivoverec, potem pa je postal najboljši in najpobožnejši katoličan (secunda ad Plateam latiore[m] descensus ab Arce, quae Currulis dicitur, uersus Portam Wihizhianam five Croaticam ante Magistri Nicolaj Aurifabri Saxonis olim haeretici pefsimi, nunc optimi Catholici ac deuotifsimi aedes); tretja v Rožnih ulicah pri semenišču, pa je bilo pretesno tamkaj, kakor toži Hren, meneč, da bi drugo leto rajši krenili v Hrenove ulice, ali pa kam drugam, kjer bo ugodnejši in širši prostor (Tertia in Viculo Rosarum ad Domum Seminaristarum [:sed incommoda ualde, anno altero ad Vicum Nafturtiorum, vulgò dicto Khreengassen,⁴⁾ vel ubi magis fauebit commoditas: diuertere oportebit, utpote latiore[m] ac commodiore[m:]); in četrta pred jezuitskim kolegijem. Pri postajah so odpeli začetke vseh štirih evangelijev ter izvršili navadne obrede. Za ozaljšavo in zlasti za razne znake starega in novega zakona so poskrbeli oo. jezuiti. Škof sam je opravil slovesno sv. mašo v njihovi cerkvi ter nosil Najsvetejše pod nebesom. Ljubljančani so se jako čudili tej slovesnosti, radovali se ter vnmali k pobožnosti.

Druga znamenita slavnost l. 1622. je bilo praznovanje posvetničenja sv. Izidorja, sv. Ignacija Lojolana, sv. Frančiška Ksaverijana, sv.

³⁾ Hren je bil imenovan za škofa ljubljanskega dne 18. oktobra 1597.

³⁾ To so karlovška mestna vrata, katerim so ljudje rekali »pisana vrata«.

⁴⁾ Hrenove ulice torej niso prejele imena po škofu Hrenu, nego naravnost od hrena, kakor kaže naziv »Viculus Nafturtiorum«.

Terezije in sv. Filipa Nerija, ki se je vršilo osem dnij, začeni s 5. dnevem meseca junija. Sv. Ignaciju na slavo so postavili dva slavoloka: jednega na trgu, jednega pri črevljarskem mostu, kjer je šla procesija. Škof sam je otvoril svečanost s slovenskim govorom in s pontifikalno mašo. S tema slavnostima je škof Hren zmagovito končal boj proti novovercem. Ni čuda torej, da nosi njegov spominik letnico 1622.

Stal je spominik ob brvi, katero je vzdrževala škofija zaradi svojih posestev ležečih na levem bregu Ljubljane. To brv so odstranili l. 1776. ter jo nadomestili z mostom. L. 1828. so podrli Hrenov spominik. Njegove ostanke so hranili pri Korenovih na Poljanski cesti števil. 26 kot dragocen zaklad. Jeseni l. 1842. so znovi postavili Hrenovo znamenje. Največ sta si prizadejala zato šentpeterski župnik Matej Svetličič in ljubljanski župan Hradecky. Slovesno se je odkril spominik na velikonočni ponedeljek dne 17. aprila 1843. Ta praznik je bila pri drugem duhovnem opravilu v šentpeterski cerkvi slavnosti primerna propoved. Potem je šla procesija k spominiku. Ko ga je bil župnik Svetličič blagoslovil, se je zopet vrnil sprevid v cerkev. Slovesnosti se je vdeležil mestni župan in mnogo gospode. Spominik je postavil kamenarski mojster Ignacij Toman ter računil za razna dela 70 gld. konv. den. Vseh stroškov je bilo 161 gld. 10 kr. Knezoškof Wolf je podaril za obnovenje Hrenovega znamenja 50 gld. Neža Vidic (Korenova Neža) je dala dvojni zlatnik. Nekaj so zložili mestni duhovniki; kar je zmanjkalo, je pa dodal šentpeterski župnik Svetličič.

Hišo, stoječo tik Hrenovega spomenika, ki je bila nekdanj Slovševa last, so podrli te dni. Pa vender ne bo o tej priliki ž njo vred odpravljen jeden izmed redkih naših zgodovinskih spominikov, slaveč škofa Ljubljančana, kakoršna usoda baje da čaka znamenje presv. Trojice na Ajdovščini (na križišču Dunajske in Marije Terezije ceste.) — Vira: Hrenov dnevnik v ljubljanskem škofijskem arhivu in kronika šentpeterske župe. — Pomožne knjige: Thalberg Epitome Chronologica; J. Cigler, »Ljubljanski kovači« v Növicah 1844, 37; Costa, Reiseerinnerungen, 10; A. Jellouschek, Die Lapidar-Denkmalen in Laibach v Mittheil. d. h. V. 1850, 14; A. Dimitz, Beiträge zur Reformationgeschichte in Krain. II. Aus den Annalen der Jesuiten in Laibach (1596—1691) v Jahrbuch des Protestantismus 1885, 112; P. pl. Radics, Tomaž Chrön v Letopisu Mat. slov., 1878, III. 28; istega pisatelja: Thomas Chrön, Fürstbischof von Laibach (geb. 1560, † 1630) v Argo, III.; J. Vrhovec, D. W. L. Hptst. Laibach, 179; istega pisatelja razprava: Odklej stoje ljubljanski mostovi? v Lj. Zvonu, 1895, 373.

J. Vrhovnik.

Slike v ljubljanski frančiškanski cerkvi. Med drugimi ljubljanskimi cerkvami je bila po potresu prav občutljivo zadeta tudi krasna frančiškanska cerkev. Posebno so trpele ondotne freske našega domačega

umetnika Langus-a. Poudarjalo se je od mnogih strokovnjakov cerkvene umetnosti, da jih bode treba pri popravi cerkve nadomestiti z drugimi slikami in v to v popolno drugačnem konceptu in obliki. Res bi bilo škoda, popolnoma uničiti tako izborno koncipiran in z malimi izjemami dovršen umotvor, kakor je ravno ta Langusova slikarija. Odločili so se za popravo, katero je dovršil gospod Kastner. Ni naš namen, danes to popravo kritično presoјati, lahko pa opomnimo, da dela čast gospodu Kastnerju, kakor tudi pokojnemu Langusu. Zabeležimo pa naj tu napis Langusov ob stranch orgelj.

Napis na moški strani se glasi :

*»Durch die unermüdete | Sorgfalt der Kirchen- | vorstehung, mit
Hilfe | und der Beiträge frömer | Wohlthäter habe ich zwei | Seiten
Kapellen im Jahre | 1845 die übrigen Seiten | Kapellen, das Presby-
terium | und das Kirchenschiff vom | Jahre 1848 bis 1855 | ausgemalt
— Matthäus | Langus v. Steinbüchel | in Oberkrain gebürtig.*

Na ženski strani se bere :

*G: Fajmofhter in Kljuz | harji so neutrudno | sferbeli, in milo-
ferzhni | Dobrotniki so | pomagali de fim v, Letu | 1845. dve fstranske |
Kapele od leta 1848 | do leta 1855. pa zelo Zerkev | Smalal | Matthäus
Langus. M. S.*

Prazgodovinske izkopine. Zadnji meseci so bili zelo neugodni kopanju, ker je skoraj vedno deževalo. J. Pečnik je nadaljeval kopanje v Brezju in kopal na novo pri Beli Cerkvi ter v Loki pri Črnomlju. Nad Belo Cerkvijo se vzdiga Vinivrh, na katerem je bilo jedno največjih gradišč na Kranjskem. Na njegovem jugozahodnem obronku se nahaja velikansko grobišče po streláški in oreški hosti, pri Mladevinah, Gradenju, Družinski Vasi in pri Kocjanarju (Kopinču). Na poslednjem kraju je grič le 150 korakov dolg in 50 korakov širok, a ima čez štiri-deset gomil, od katerih je bilo 11 že poprej izkopanih. Najdbe iz njih so znane pod imenom »šmarjetske izkopine«. Pri Družinski Vasi je več s kamni obloženih in s ploščami pokritih grobov, na katerih so gomile nasute. To se redko nahaja po Kranjskem. Mrliči so sežgani in imajo lepe posode pri sebi ; jedna je bila celo iz Velike Grške. — V Loki je našel g. Pečnik nove vrste zapestnice, ki so zarezane in imajo na obeh robih bunkice. Sulice so majhne, bodala lepa, ali zemlja je vse razjedla. Tudi noži niso podobni dosedaj na Kranjskem najdenim nožem. Med posodami je bila tudi jedna velikogrška s posebno velikim ročem in tipko na njem. Posode so lepe, ali le tri so bile cele. — Pri Šmariji je našel g. Pečnik koncem avgusta ob poti v Podgorico dva rimska groba. Prvi je bil le 30 cm globok in je imel poleg mnogo črepinj tudi svetilko s pečatom VETTI. Drugi je bil komaj 4 cm pod zemljo, prav sredi pešpota, vendar je imel dobro ohranjeno svetilko s pečatom AGGILIS.

— Najvažnejša najdba t. l. pa je rimski bronasti vrč iz Valične Vasi, 27 cm visok, 53,5 cm obsežen. Roč ima lepo okrašen z vzbočenimi podobami, med katerimi se prav dobro pozna znani prizor satira s hermafroditom. Ta vrč se je našel na vrhu med slabo zidanimi razvalinami. Na istem prostoru se dobé tudi starine iz latenske dobe. S. R.

Imenoslovni páberki.

Žale.

K najzanimivejšim in najstaršim krajevnim imenom moramo prištevati naše slovenske Žale, Žalec in podobna od istega korena izpeljana nazivanja. Od korena »Žal« imamo poleg drugih še ta-le slovenska imena: Štajarski Žalec je gotovo vsakemu znan. Žale se zovejo polje pri trgu Jesenice na Gorenjskem. Žale Zgornje in Spodnje blizu Kamnika (nem. Ober- und Untersallenberg). Žaljna pri Višnji Gori. Žalovce (n. Schallowitz) na Dolenjskem (v novomeškem okraju, bl. Sv. Marjete); najbrže spadajo sem tudi bledske Želeče (nem. Schalkendorf).

Da so krajevna imena te vrste zelo stara, pričajo nam kraji po deželah drugih slovanskih narodov, ki se slično imenujejo. Zelo zanimivo pa je vrh tega to, da se v krajih s tem imenom često nahajajo prazgodovinski ostanki, grobišča in sploh stvari, ki kažejo na davno minulost. Na Češkem imamo kraj Žalov (dolnji in zgornji) blizu Bele Gore v smichovskem okraju. Znamenit je ta kraj po mnogobrojnih svojih prazgodovinskih izkopeninah. Žaly, Žály se zove tudi naselje v okraju Jelimnice, leži na višini, raz katero uživa popotnik krasen razgled prav do Prage; zato ta kraj radi obiskujejo turisti. Jeli se tudi tu nahajajo kaka grobišča, ne vem povedati, gotovo pa je zanimivo, da se kraj po nemško imenuje »Heidelberg«. Kakor so na Češkem za arhaeologa znameniti kraji Žalov, Žalany, Želenic (Prim. Památky archaeologické a mistopisné XI i. t. d.), tako imamo na Moravi kraje, na katerih so izkopali vže več ali manj za prazgodovino važnih predmetov, s podobnimi imeni istega debla, kakor: Želkov, Želanov, Žalkovice, Želatovice, Želčice, Želetava, Želč, Želov, Želichovice, Želechov, Žalhostice i. t. d. (Prim. še: Časopis vlasteneckého muzejního spolku olomuckého, letnik XI, str. 32, 67 — in češ. želky (= žare, pepelnice). Tudi v Kujaviji (provincija na Vesli, Brahi, Netzi) je polno grobišč iz prastarih dob, katere narod navadno imenuje Žale. (Prim. Maksymilian Borucki, Ziemia Kujawska. Włocławek (časop.) za l. 1884). — Tudi slovenski arheolog išči pri Žalah prastarin.

Za starodavno to nazivanje govori tudi ime samo. V Marjanskem evangeliju, staroslovenskem spominiku glagolskega pisma, beremo pri

Matevžu v 8. poglavju in v 28. vrsti: »sarētete i dawa bēsna ota žalii ishodešta ljutē dželo«. — »Ota žalij« čitamo še jedenkrat v poznejšem Hvaljevem evangeliju — drugače pa imamo v vseh staroslovenskih spominikih v pomenu monumentum, sepulcrum i. t. d. le besedo grobš, grobišta ali tudi grebišta ali tudi grebišta in tudi v Marjanskem evangeliju na drugih mestih samo grobš.

Slovo žalš in tudi žalnikš živi še v severni ruščini in znači po Dalju: gomilo, pokopališče. Miklošič navaja i v staroslovenskem i v etimologičnem slovarju besedo »Žalš« dvakrat v dveh pomenih: breg (ripa), in grob (sepulcrum). V etimologičnem slovarju pravi: »In Litauen am ufer des Chronus kommen gräber mit verbrannten leichen vor, die von der bevölkerung ebenso wie auch die heutigen gräber »Žale« genannt werden«. (Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien 14, 206.). Poleg besede Žalnikš m., tumulus, coemeterium, navaja Miklošič v starosl. slovarju iz hrvaščine, oziroma iz dobrovniških pesnikov: Žal, Žalo, (glarea ripa), Žalič, Žalanin, Žalan, kar se vjema z ital. ghialo in z alban. zaal, poleg grš. γιᾶλός tudi γῆλλος. — No pa beseda je bolj razširjena, nego si je kateri mislil, Miklošič loči celo radi različnih pomenov žalš na dva korena. Koren naše besede je docela identičen s korenem žel (lugere), s korenem žer (radi l in r primeri krik in klik), glühen, Schmerz empfinden, leiden; vse besede, izpeljane iz teh korenov, spadajo v jedno skupino z nekaterimi drugimi, katere navaja Miklošič po zmoti pod kor. ženlo. Sem spadajo tudi nekatere besede, kojih Miklošič ne omenja, kakor so: polj. Żerzawie, pruiną; kašub. Żalec, Kohlenglühen; moker les ne gori, temveč žáli se, od tod žal' (Brand), žalnik (Brand, Brandgrab) i. t. d.

Beseda je znana v različnih pomenih (prim. naše: žalosten, žaliti) vsem Slovanom, reči pa moremo tudi, da je bila v pomenu »grobš« nekdanj bolj razširjena. Sedaj imamo le ostanke, ki so pa ravno radi tega toliko važnejši i za slovničarja i za zgodovinarja.

Če primerjamo naše slovanske besede: žalo, žalš, žaliti, žalnikš i. t. d. z istokorenskimi drugih indoevropskih jezikov, tedaj moremo tu imenovati litav. geliù, gėlti, stechen, schmerzen; gelà f., Schmerz; Giltiné, die Todesgöttin (prim. Fick, Wrtb. str. 404); gr. βέλος, βελόνη (igla), δόλος; latin. dolor, dolet; nem. Qual, quälén i. t. d. Prvotna indevr. oblika bi bila: gelo — v pomenu bosti, mučiti (g je tu velarni soglasnik = slovanski ž).

Ivan Kunšič.

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko.«

Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani.

